

ברגן-בלזן בישראל
IRGUN SH'ERIT HAPLETA

ארגון שארית הפליטה
BERGEN-BELSEN ISRAEL

הקול שלנו

אונדזער שטימע

Our Voice

Bulletin No. 7
November 2013

גיליון מס' 7
חנוכה תשע"ד נובמבר 2013

חברים יקרים,

הגיליון השביעי של "הקול שלנו" - "אונדזער שטימע" יוצא לאור בערב חנוכה תשע"ד. גיליון מספר 5 של "אונדזער שטימע" המקורי יצא לאור בדיוק לפני 68 שנה בערב חנוכה תש"ו, 29.11.1945. ראו בשער האחורי של גיליון זה.

אנו חוגגים את חנוכה "חג האורים" כדי לציין את ניצחונם הגדול של היהודים על היוונים. "נס גדול היה פה" וכך השמן הזעיר היה שמן בכמות מפתיעה שהספיקה להדליק אור גדול במשך שמונה ימים.

גם הורינו והניצולים שבינינו חוו נס גדול, שהיה לא פה אלא שם! גם הפעם אויבנו, הצורר הנאצי, לא יכול לנו, ואנו יצאנו מחושך לאור, מאפלת צלמוות ויגון קודר לאור גדול, לתקווה חדשה ולהתחלות חדשות בארץ מולדתנו. מדי שנה בשנה אנו חוגגים את החג יחד עם כל חברי הארגון ומדליקים נרות חנוכה במסיבת חברים מלאת שמחה ואורה.

אחד האנשים היקרים והמיוחדים בנוף הארצישראלי, סמל לאהבת המולדת, מסור לארץ ישראל ולעם ישראל, שהתחלה החדשה שלו בארץ היתה לפני 90 שנה, הוא **יחיאל קדישאי** ז"ל. קדישאי היה יד-אמת לארגון ואנשיו, ונשוי לאסתר, משוחררת ברגן-בלזן. הוא הכיר אותה בעת שליחותו הראשונה למחנה העקורים ברגן-בלזן מיד לאחר המלחמה. אנו נפרדים מיחיאל קדישאי בכתבה שהקדשנו לזכרו.

אנו מתמקדים הפעם בכתבות על ניצולים מקהילות יהודיות, שהגיעו לברגן-בלזן מסלובייה ביוון ומלוב שבצפון אפריקה. **חדוה פרחיה** מציגה בפני הקוראים את ספרה החדש "**זאת סלובייה**", המתאר את סיפורם של יהודי סלובייה שהגיעו לאושוויץ ולברגן-בלזן. בקורת ספרותית על הספר החדש "**בנגאדי - ברגן-בלזן**" של **יוסי סוכרי** פותחת צוהר למידע חדש ולא ידוע על יהודי לוב שהגיעו לברגן-בלזן. נמשיך בביקורת ספרותית גם בגליונות הבאים במדור "**חדש על המדף**" - **מעטת של שרה גולנדסקי**.

מגרמניה אנו מקבלים דיווח עדכני ותמונת מצב חדשותית על המתרחש באתר ההנצחה ברגן-בלזן - בדיווח ישיר מאת **ד"ר האבו קנוך**, יו"ר העמותה להנצחת אתרים במדינת נידרזאקסן.

סיפורו המרתק של "זקן היהודים" במחנה ברגן-בלזן, **יוסף "יופי" וייס** ז"ל מובא מפי נכדתו, **עטרה צחור-דיין**. **שרגא מילשטיין** מספר על זכרונות מבית ילדים ניצולי ברגן-בלזן בשוודיה. **חנית רייטר-גיטלר** מציגה אוטוביוגרפיה מיוחדת של אביה מנקודת מבט אישית. העיתון עשיר וגדול מהרגיל ומציג מיגוון של כתבות מעניינות ומרגשות מפרי עטם של חברי הארגון.

אני מאחלת לכולכם קריאה מהנה, ואנו מחכים לקבל מכם כתבות חדשות לקראת הגיליון הבא.

חג אורים שמח!!

יוכי ריץ-אולבסקי

הקול שלנו - אונדזער שטימע
Unzer Sztyme - Our Voice

בהוצאת ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל
ת"ד 8199, תל אביב-יפו 61081
P.O. Box 8199, 61081 Tel-aviv, ISRAEL
irgun.bergen.belsen.israel@gmail.com

עורכת ראשית: **יוכי ריץ-אולבסקי**
Editor-in-Chief: Jochi Ritz-Olewski

עורכים: **אריה אולבסקי, שרה גולנדסקי**
Editors: Arie Olewski, Sara Golangski

עיצוב והפקה: **פרסום המערכת טל. 03-5567373**

חברי הנהלת הארגון: **אריאל יהלומי - יו"ר, זאב פישלר, טוני דריילינגר, שרה גולנדסקי, יוכי ריץ-אולבסקי, תרצה זאבי, גזבר: פיני דריילינגר**

Dear Friends,

The seventh issue of "Our Voice" - "Unzer Sztyme" is published a few days before Hanukkah. The fifth issue of the original "Unzer Sztyme" was also published on Hanukkah, exactly 68 years ago, on 29/11/1945 - as you can see on the back cover of this magazine.

Hanukkah celebration is a "Festival of Light" indicating the great victory of the Jews over the Greeks in ancient times. "Ness Gadol Haya Poh" - "A Great Miracle Happened Here" as the tiny jug of oil surprisingly had enough oil to light a big and bright light for eight days.

Our parents and all survivors experienced personally a great miracle - not here but there! Once again our enemies, this time the Nazis, did not succeed to destroy us! We rose from darkness to light, from the shadow of death and sorrow - to new hopes and new beginnings in our homeland. Every year we celebrate Hanukkah in a big happening with all members of our organization. We light candles and celebrate with our friends in a joyful and merry party.

Yehiel Kadishai passed away last week. He was a dear friend of the our Organization. His wife Esther was liberated in Bergen-Belsen and he met her during his first mission to the DP Camp after the war was over. We pay our respect to Yehiel Kadishai's memory in a special article about him.

This time we focus on the stories of survivors of Jewish Communities, who came to Bergen-Belsen from Thessaloniki in Greece and from Libya in North Africa. **Hedva Perahia** presents to the readers her new book "This is Thessaloniki", depicting the story of the Jews of Thessaloniki who arrived at Auschwitz and Bergen-Belsen. Literary Criticism of a new book "**Benghazi - Bergen-Belsen**" by **Yossi Suchri** opens up a glance at new information, not known yet, to the history of Libyan Jews who came to Bergen-Belsen. This new column of Literary Criticism, by **Sarah Golangski**, will continue in the next issues.

We would like to share with you all news we receive from Germany on what is happening at the memorial center in Bergen-Belsen. **Dr. Habbo Knoch**, Director of Lower Saxony Memorials Foundation sends us directly up-to-date reports from Belsen.

The fascinating story of the "Oldest Jew" of Bergen-Belsen, **Josef "Jupp" Weiss**, is presented by his granddaughter, **Atara Tsahor-Dayan**. **Shraga Milstein** tells us about his memories from the House of Bergen-Belsen's Children Survivors in Sweden. **Hanit Reiter-Gitler** writes about a special Autobiography of her father from her personal perspective. This Newsletter is bigger than usual and displays a variety of articles written by the members of the organization.

I wish you all happy Hanukkah!! I hope you enjoy reading this Newsletter, and we are waiting to get your articles for the next issue.

Jochi Ritz-Olewski

נפרדים מיחיאל קדישאי 1923-2013

ידיד הארגון ונשוי למשוררת ברגן-בלזן

אסתר לבית בראון. ביולי 1946 הוא ערק מהצבא הבריטי עם קבוצה של מאה ועשרים חברי "ההגנה" ועשרה אנשי בית"ר שנשארו לפעול באירופה. קדישאי המשיך בפעילותו באצ"ל, השתתף בפיצוץ שגרירות בריטניה ברומא בנובמבר 1946, בהכרחת נשק ארצה ובהכשרת בית"רים למאבק הצבאי. בגלל עימותים פנימיים בארגון הברחת היהודים הסגירו אנשי "ההגנה" באירופה את קדישאי ושני חבריו לידי המשטרה האיטלקית בספטמבר 1947, אולם הללו שוחררו בתוך 20 יום.

ביוני 1948 חזר קדישאי ארצה בספינה "אלטלנה", שגייסה התנועה הרוויזיוניסטית להבאת עולים ונשק ארצה. בעימות המדמם בחוף כפר-ויתקין בין אנשי האצ"ל לחיילי צה"ל, שבו נהרגו שישה מאנשי האצ"ל ושני חיילי צה"ל, השתתף קדישאי בחילופי הירי הטרגיים בין הכוחות. מתוקף היותו סגן מפקד פלוגה באצ"ל הוצב קדישאי בגדוד חי"ר במילואים, ובו שירת גם במבצע "קדש" ובתקופת ההמתנה לפני מלחמת ששת הימים. עם צירוף בגין לממשלת הליכוד הלאומי הוזעק קדישאי לשמש אותו במשרתו המיניסטורלית.

בשנת 1964 נתמנה למזכיר סיעת תנועת החירות בכנסת ומאז נקשרה נפשו בכפוש מנחם בגין, ראש התנועה. הוא ליווה אותו בכל דרכו, ביצע איתו את מהפך 1977 והפך לעוזרו האישי כלשכת ראש הממשלה. מסור ונאמן, איש סודו, שעמד לצידו בשעות גורליות והיסטוריות.

כל חייו פעל קדישאי בהשראתו של זאב זיבוטינסקי. כאשר קיבל את אות ההוקרה של מסדר זיבוטינסקי ב-2002 אמר: "הביא אותנו הרעיון - רעיון התקומה העברית, רעיון המדינה היהודית, שבירתם של ככלי הגלות המשפיליים, הרצון הפשוט להיות עם חופשי בארצנו. ארבע מלים שכל אחת מהן אומרת הכל: להיות, להיות עם, להיות עם חופשי ולהיות עם חופשי בארצנו - ארץ ציון וירושלים".

יחיאל קדישאי היה איש בעל נשמה יהודית ולב חם, אוהב אדם ונוח לבריות, בעל יושרה, אנושי ואופטימי, צנוע וחכם, אוהב העם והמולדת.

יהי זכרו ברוך.

יוכי ריץ-אולבסקי

יחיאל קדישאי, ראש לשכתו המיתולוגי ויד ימינו של מנחם בגין, הלך לעולמו ביום 16.11.2013.

אסתר אשתו השתחררה בכלון, והוא - כאיש הבריגדה - הכיר אותה בדרך בין צלה לבראונשווייג.

יחיאל קדישאי נולד בפולין לפני 90 שנה, ובאותה שנה הגיע לארץ ישראל. היה חניך בית"ר בנעוריו ובשנת 1940, בהיותו בן 17 וחצי, התגייס לאצ"ל, שזה עתה התחולל בו משבר הפילוג של הלח"י. באצ"ל עסק קדישאי בהדבקת כרוזים בתל-אביב, ולפרנסת המשפחה עבד בליטוש יהלומים. עם התקדמות הקורפוס האפריקני הגרמני לשערי מצרים בשנת 1942 הוא התגייס לצבא הבריטי ועד סוף המלחמה שירת בתפקידי שמירה במחנות בריטיים בארץ ובמצרים (לצד פעילותו המחתרית באצ"ל).

Yehiel Kadishai, the legendary personal assistant and "the right hand" of Menachem Begin, passed away on 16.11.2013. His wife, Esther, was liberated in Belsen, and he, a soldier of the Jewish Brigade, met her on the way between Celle and Braunschweig

באפריל 1945 יצא לעזרת ניצולי השואה במסגרת "המרכז לגולה" בבריגדה היהודית באירופה. במחנה ברגן-בלזן התוודע קדישאי לראשונה לזוועות הצורר הגרמני הארור.

עם תום המלחמה, מספר קדישאי, הומלץ לצרפו לפעילות בקרב אנשי שארית הפליטה, אשר חיו במחנות העקורים בגרמניה, באוסטריה ובאיטליה: "שליחותי הראשונה היתה למחנה העקורים בברגן-בלזן. עם הגיעי למחנה העקורים הגדול, קיבלו את פני שני יהודים מבוגרים בקריאה: 'נו, אנו רואים על שרוולך את סמל הבריגדה היהודית עם המגן דוד. אתה יכול לומר לנו מתי נגיע לארץ ישראל?'. השיבותי להם: 'הכל תלוי בעם ישראל. אם יצליח לגרש את הבריטים - במהרה תשובו הביתה - לארץ ישראל'."

במדי הצבא הבריטי הוא פעל להנחלת הציונות ולארגון מבצעי "הבריחה" במחנות העקורים. שם הכיר את אשתו לעתיד,

שיחזור וירטואלי של ברגן-בלזן: גישות חדשות באתר הזיכרון

שהנצחנו את יום השנה השישים לפתיחת אתר הזיכרון של ברגן-בלזן בנובמבר 2012. בכניסה למבני הזיכרון הקיימים ומחוץ לשטח המחנה לשעבר, מבקרים יכלו לראשונה (ועודם יכולים) לקבל רושם ממרחבי המחנה ההיסטורי. בכוונה ברורה, זו תצוגה מופשטת של צריפים, גדרות ומבנים אחרים כשמקומות ופרופורציות מוצגים במדויק ככל האפשר.

ד"ר האבו קנוך

אחרי השחרור באפריל 1945, רובו של מחנה ברגן-בלזן לשעבר נהרס, תחילה על ידי הצבא הבריטי, ואחר-כך על ידי הגרמנים. מאז, קברי אחים ונוף מעוצב בלטו במקום. מבקרים לא היו מסוגלים לתפוס בדמיונם את הטופוגרפיה ההיסטורית של המחנה. חלק משמעותי של אתר המחנה ההיסטורי לא היה חלק מאתר הזיכרון, אם כי בשנות ה-90 חפירות גילו שרידים של צריפים ומבנים אחרים.

חלק חשוב בעיצוב מחדש של אתר הזיכרון ברגן-בלזן מאז שנת 2000 היה, אפוא, פיתוח שטח אתר המחנה לשעבר להיות חלק בלתי נפרד מאתר הזיכרון. הצעד הראשון היה מחקר אינטנסיבי. זה גילה מקורות רבים והוביל לשיפור הידע אודות תולדות המקום בין השנים 1939 ל-1945. כך, בתוך התערוכה של המוזיאון החדש, יש מדור המספר על ההתפתחות הטופוגרפית.

בהתבסס על מודל זה הלכנו צעד אחד קדימה: הרעיון היה ליצור מסד נתונים המכיל מקורות כמו כתבים אוטוביוגרפיים, תיאורים, ציורים או תמונות שיכולים להיות מקושרים לאתרים היסטוריים מסוימים של המחנה לשעבר. מאגר מידע זה ישמש למספר מטרות של מידע, חינוך ומחקר.

בשנת 2013 התחלנו להמשיך ולפתח אחת מהמטרות האלה: לשלב שחזורים ומקורות ליישום מחשב-לוח (טאבלט). מבקרים אמורים לקבל מידע מפורט על התבנית לשעבר של המחנה וכן מידע רלוונטי כאשר הם צועדים על הקרקע ההיסטורית. מבחינה טכנית, זה נוצר כיישום למחשב-לוח. בשלב זה, מבקרים יכולים לקבל אייפד אשר מכיל את היישום כמו גם את המקורות בתוך מערכת משולבת. המערכת מבוססת GPS ומציעה מידע רלוונטי לאתר המסוים שבו נמצא המבקר. גם מקורות אחרים בסביבה מוצגים, וסוירים מודרכים על ידי האיפד גם אפשריים.

אנו מקווים שנוכל להעשיר את מאגר המידע בעתיד ולהציע מכשיר טכני זה לכל המבקרים שלנו המעוניינים בו. על מנת לקבל מידע מפורט יותר על המחנה ביקשנו כמה ניצולים לדבר על הניסיון והידע שלהם למול הדגם המשוחזר. זה היה מעניין מאוד עבורנו ללמוד כמה מידע קיבלנו בשיחות אלה. זה משהו שאנחנו גם רוצים להמשיך בו.

אתר הזיכרון ברגן-בלזן יתחיל לשתף פעולה עם אתרי זיכרון ומוזיאונים הנצחה אחרים כדי לפתח גישה זו עוד יותר. זהו האתר ההיסטורי הראשון שבו יש למבקרים הזדמנות לגלות בעצמם שחזור ומידע כאלה. עבורנו, זה כרוך במספר נקודות-מבט כדי לפתח את האיות של מצגות המוזיאון בברגן-בלזן, כמו גם את הגישה החינוכית כדי לשמור על הזיכרון והידע החיוניים למשך זמן רב ככל האפשר.

הצעד השני היה עיצוב מחדש של החלק ההיסטורי של אתר המחנה עצמו. בעוד השטח של האנדרטאות וקברי האחים נותר ללא שינוי, הרי בתוך שאר המחנה לשעבר, השטחים של הגבולות, האזורים והדרכים הראשיות לשעבר היו מיוצגים על ידי מעברים ושטחים ריקים בתוך השטח המיוער שגדל שם מאז 1945. בשנת 2011 חלק זה של העיצוב מחדש הכללי הסתיים על ידי הוספת עמודי מידע ודגמים בנקודות רבות של האזור ההיסטורי, בפרט באתרים שנחפרו או באתרים בעלי חשיבות מסוימת להיסטוריה של המחנה.

עם זאת, עדיין קשה לתפוס במחשבה מקומות, מימדים ומבנים של אתר המחנה לשעבר. בו בזמן, המימד המרחבי של ברגן-בלזן הוא בעל חשיבות גוברת לחינוך ולמידע.

כאשר לפני כמה שנים פרופי פול ורשור (Verschure) מאוניברסיטת פומפאו פברה בכרצלונה הציע לנו לשתף פעולה בפרויקט לשחזור וירטואלי של המחנה, שמחנו להשתתף ברעיון הזה. פול ורשור הוא נכד של לוחם מחתרת הולנדי שמת בברגן-בלזן; במקצועו, הוא מומחה בפסיכולוגיה, מערכות קוגניטיביות ומדיה אינטראקטיבית.

יחד הצלחנו לפתח שחזור תלת-מימדי של ברגן-בלזן כפי שהיה בספטמבר 1944. הצגנו אותו לציבור כמה שבועות לפני

הכותב הוא יו"ר העמותה לאתרי הנצחה בנידרזאקסן, גרמניה
תרגום לעברית: אריה אולבסקי

A Virtual Reconstruction of Bergen-Belsen: New Approaches at the Memorial

Dr. Habbo Knoch

After the liberation in April 1945, most of the former Bergen-Belsen camp was destroyed, first by the British Army, then by the Germans. Since then, mass graves and a designed landscape have dominated the place. Visitors were not able to grasp the historical topography of the camp. A substantial part of the historical camp site was not

part of the Memorial, though in the 1990s, excavations have discovered remains of huts and other buildings.

An important part of the redesign of Bergen-Belsen Memorial since 2000 was, thus, to develop the area of the former camp site into an integral part of the Memorial. The first step was some intensive research. It discovered numerous sources and led to an improved knowledge how the site developed between 1939 and 1945. Thus, within the exhibition of the new museum a section informs about the topographical development.

The second step was a redesign of the historical part of the camp site itself. While the area of the memorials and mass graves was left untouched, within the rest of the former camp the areas of former borders, sections and main roads were represented by aisles and free spaces within the wood land which has grown there since 1945. In 2011 this part of the overall redesign was finished by adding information pillars and models at numerous points of the historical area, in particular at sites of excavation or particular importance for the history of the camp.

Nevertheless, it is still difficult to grasp localities, dimensions, and structures of the former camp site. At the same time, the spatial dimension of Bergen-Belsen is of growing importance for education and information.

When a few years ago, Prof. Paul Verschure from the Pompeu Fabra University at Barcelona suggested to us to collaborate on a project for a virtual reconstruction of the camp we were keen to share this idea. Paul Verschure is the grand-son of a Dutch resistance fighter who died at Bergen-Belsen; by profession, he is an expert in psychology, cognitive systems, and interactive media.

Together we were able to develop a 3D-reconstruction of Bergen-Belsen in September 1944. We presented it to the public a few weeks before we commemorated the sixtieth anniversary of the opening of Bergen-Belsen Memorial in November 2012. Placed at the entrance

of the current Memorial buildings outside the former camp area, visitors were (and still are) able to get a spatial impression of the historical camp for the first time. Deliberately, it is an abstract kind of presenting huts, fences, and other buildings though locations and proportions are done as exact as possible.

Based on this model we went a step further: The idea was to create a database which contains sources like autobiographical notes, descriptions, drawings or pictures which can be linked to specific historical sites of the former camp. This database will be used for a number of purposes in information, education and research.

In 2013, we started to develop one of these purposes further: to combine reconstructions and sources for a tablet application. Visitors should be made able to get detailed information about the former structure of the camp and about related information while they were walking on the historical ground.

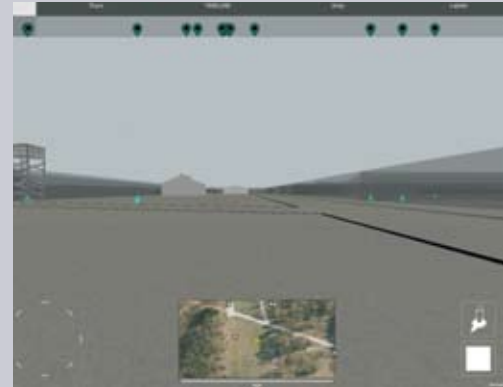
Technically, this was created as a tablet application. By now, visitors can lend an iPad which contains the application as well as the sources within an integrated system. The system is GPS-based and offers information relevant to the specific site

where the visitor is. Other localized sources in the vicinity are presented as well, tours guided by the iPad are also possible.

We hope to be able to enrich the database in the future and to offer this technical device to all of our visitors who are interested. In order to get more detailed information about the camp we asked some survivors to talk about their experience and knowledge in front of the reconstructed model. It was very interesting for us to learn how much information we received by these talks. This is something we also want to continue.

Bergen-Belsen Memorial will start to cooperate with other memorials and memorial museums to further develop this approach. It is the first historical site where visitors have the chance to discover reconstruction and information on their own like this. For us, this entails a number of perspectives to further develop the quality of museum presentations at Bergen-Belsen as well as the educational approach in order to keep the memory and the knowledge alive for as long as possible.

Dr. Knoch is the Director of Lower Saxony Memorials Foundation

זאת סלוניקי

ספר מאת חדוה פרחיה

הם מוכנסים למקלחות, חוששים אם יצאו משם בכלל, אך כשהם יוצאים משם בשלום, הם מבינים שהם עומדים לעזוב את המחנה. חפציהם נבדקים מחשש שייקחו עדות מהמחנה. אפילו ספריהם נבדקים כדי לוודא שאין תעמולה נגד הנאצים או הספרדים.

ואכן הם יוצאים בתחילת בפברואר. לאף אחד מהם לא הושב הכסף שנלקח ממנו בכניסה למחנה. לאחר נסיעה ארוכה הם עוצרים בגבול צרפת-ספרד, בצד הצרפתי, בסרבר, וממתינים שלושה ימים ללא מזון. השמועה אומרת שהספרדים לא רוצים להכניסם. בסופו של דבר הם עוברים את הגבול בפורט-בוק ומגיעים לספרד, המולדת שהוציאה אותם מציפורני ההשמדה, המולדת שלא הכירו, המולדת שאבות-אבותיהם גורשו ממנה ב-1492. את השפה הם יודעים, אך עדיין אינם בני חורין. אין להם בית ולא משפחה שממתינים להם. לאן ילכו?

הגיוינט לוקח אותם תחת חסותו.

האתונאים מגיעים לברגן-בלזן

ביום שישי 14 באפריל 1944 מגיעה קבוצת האתונאים לברגן-בלזן. כמה יהודים הצליחו להגיע מסלוניקי לאתונה בכוחות עצמם אבל הגסטפו תפסה אותם.

הם נקלטים עם עוד 35 ארגנטינאים ו-105 תורכים בשני בלוקים בתת-מחנה, באזור של המחנה שבו משוכנים אזרחי המדינות הנייטרליות.

כמו הקבוצה מסלוניקי, גם הם נהנים מהסטטוס הגבוה ביותר בכל ברגן-בלזן. הם לא מחוייבים בעבודות כפייה, לא מחוייבים לעבוד את הטלאי הצהוב. בכל מיטה ישן רק אדם אחד ולא שניים או שלושה כמו בכל המחנה. הם גם נהנים מניהול עצמאי של ועד בראשות דוד בנדון. הוועד מורכב מיוסף נחמה, שמואל ספורטה, אלבר בנבניסטי ודוד בנדון.

תפקידי הוועד הם לחלק את המזון בצורה שווה ולפתור את כל הבעיות הבין-אישיות בתוך הקבוצה. ראש הוועד הוא הנציג הבלעדי שיכול לבוא במגע עם הגרמנים.

כל אסיר מקבל קילוגרם חמאה לחודש, חמישה קילוגרמים נקניקות, סוכר, ריבה. בתת-המחנה מקבלים כל יום כמה פרוסות לחם לאדם.

איך מחלקים את האוכל בצורה שווה? מייצרים משקל. אלבר גטניו היה תכשיטן, והיה בידו משקל עם משקולות קטנות. כל מנה נשקלה. כל יום מרק עם רוטבנה או תפוחי אדמה או סלק. המנה הייתה יותר קטנה מאשר תכולת המצקת, לכן היו ממלאים את המצקת ואז מחזירים מעט נזולים לתוך הסיר. ואיך שופכים חזרה נזול בלי שקליפת תפוח אדמה תחזור לסיר? מי שמקבל את המרק בתחילת התור מופלה לרעה ביחס למי שמקבל את המרק בסוף התור - הרי טיבעם של ירקות לשקוע. מנת מרק ביישוק השחורי הייתה שוות-ערך ל-5-7 סיגיריות.

ברור שכשיש קבוצה של אנשים, יש גם סכסוכים שמתמקדים בשני נושאים: הרעב והקור. לכל פירור של אוכל יש משמעות

הספר "זאת סלוניקי" בהוצאת "דפים מספרים", מתאר את סיפורם של יהודים בעלי נתיבות ספרדית שגרו ביוון (מרביתם בעיר סלוניקי) והגיעו לברגן-בלזן. רוב יהודי קהילת סלוניקי הגיעו לאושוויץ.

בתחילת מרץ 1943 ברלין הנאצית מחליטה על גירוש היהודים ממדינות נייטרליות, במקביל לתחילת הגירוש של היהודים היוונים בעיר סלוניקי שבצפון יוון. יהודים נתיני ספרד מאמינים בכל ליבם שהנתינות הספרדית תציל אותם, מאחר שבזכות נתינות זו הם אינם מחוייבים לעבוד את הטלאי הצהוב, אינם מחוייבים בעבודות כפייה ונחטכה מהם העתקת מגוריהם לגטו. היהודים האיטלקים, התורכים והפורטוגזים חוזרים למולדתם, ואילו היהודים הספרדים נשארים עדיין בעיר עד להחלטת ממשלת ספרד. בזמן ההמתנה, הגרמנים מחליטים להעבירם לברגן-בלזן. הגירוש לפולין ידחה לכמה זמן, אם ידרש.

הסלוניקאים מגיעים לברגן-בלזן

בהגעתם לברגן-בלזן הסלוניקאים משוכנים בארבעה צריפים באגף המדינות הנייטרליות. המחנה עדיין מוגדר כ"מחנה השהיה/המתנה/מעצר".

לאחר שלושה חודשים לשהייתם שם, מספר להם יהודי פולני בשם צוקר, שהיה בתוך תא גזים והוציאו אותו משם. הוא סיפר, אך איש לא האמין לו, כי הרי הגרמנים הם אנשי תרבות!

סדר היום מתחיל בשעה 6:00 במסדר של עשר דקות עד חצי שעה, ומסתיים בשעה 20:00.

עזריאל גטניו זוכר את כמות האוכל היומי: 200 גרם של לחם לאדם (בערך 2-3 פרוסות), קצת ריבה למריחה דקה על פרוסה אחת בלבד, 10 גרם מרגרינה, ומשקה שחור ממותק שדמה לקפה, אבל לא בדיוק... בצהריים קיבלו חצי ליטר מרק מכרוב כבוש וחמוץ. פעם בשבוע המרק היה אדום ובלתי אכיל. ביום ראשון קיבלו חצי כוס גולש, ותפוח אדמה שלם כתוספת. מי שהשכיל לשמור פרוסת לחם, אכל גם בערב לצד הנוזל השחור שנקרא קפה.

בישוק השחורי אפשר להמיר אצל החיילים הגרמנים שתי סיגיריות תמורת חצי ליטר סיידר. את הסיגיריות לא קיבלו, אלא הכינו אותן מקליפות תפוחי אדמה. כיכר לחם של שני קילוגרמים עולה מאה דולר, שהם כאלף דולר של היום.

הבגדים שלהם אינם בגדי הפסים שמחלקים לאסירים אחרים, אלא הבגדים שהביאו עמם. בצפון גרמניה, ליד הנובר, קר מאוד, בניגוד לסלוניקי. הם יצאו מיוון בקיץ ונשארו בברגן-בלזן עד אמצע החורף, והקור כבד מנשוא.

בסוף אוקטובר 1943 מודיעים להם, מבלי להסביר, שהם מועברים למחנה ריכוז אחר. ב-23 בדצמבר 1943 בודק פקיד הגסטפו את הרשימה המדויקת של היהודים הספרדים. ב-2 בינואר קצין גרמני מודיע להם אישית שהם מועברים לספרד.

הספר מתאר את החיים היהודיים בסלוניקי בין שתי מלחמות העולם עד השואה. 96% מהאוכלוסייה היהודית נספתה באושוויץ, ורק קומץ יהודים נתינים ספרדים וכמה יוניים הגיעו לברגן-בלזן. שתי הקבוצות (הספרדית והיוונית) היו נפרדות בברגן-בלזן ולא נהנו מאותו סטטוס. הספר שם דגש על הקבוצה "הספרדית", שכללה גם נתיני פורטוגל. שתי קבוצות הגיעו למחנה בשתי תקופות שונות, והספר מספר את שאירע להם במחנה, איך הגיעו ואיך שוחררו.

חדוה פרחיה נולדה בפריס. עלתה ארצה בגיל 20. בוגרת האוניברסיטה העברית ביחסים בינלאומיים. עבדה בענף המחשבים ויצאה לגמלאות מהמשטרה. אמה ל-3, וסבתא לנכדים חמודים. אמה הייתה בברגן-בלזן בקבוצה השנייה ששוחררה ע"י האמריקאים.

הציר המרכזי ובו מאוכלסים 2,398 אסירים בתוך 44 צריפים. הם מפוזרים בארבעה צריפים: 14, 17, 15 ו-20, כשנשים וילדות מופרדות מגברים וילדים.

ב-19 בספטמבר 1944 מנותקים קווי הרכבת בין ספרד לגרמניה. אין עוד אפשרות שיצאו מברגן-בלזן לספרד. רשמית, ברגן-בלזן הופך למחנה ריכוז.

החסינות הספרדית משפרת את מצבם בחיי היום-יום. הם קמים בשעה 7:00, ופטורים מכל עבודה מחוץ למחנה, לא כמו האסירים האחרים.

מיסדר הבוקר נמשך בין שעתיים לשלוש, בהתאם לאיש "אס-אסי" התורן. בשעה 11:00 שני תורנים מביאים את הקפה, ושניים נוספים מביאים את החלב. בנוסף, החולים זוכים בממתק ופעם בשבוע מקבלים לחם לבן.

לפלורה ספורטה מלאו שבע שנים במחנה. הוריה מדליקים שבעה גפרורים על פרוסת לחם ונותנים לה בובה כמתנה.

השלושים היו תכופים בשל התזונה הלקויה. הטיפוס מתחיל להתפשט במחנה.

ובערב, שוב מיסדר. עוד שעה.

ארוחת הערב מורכבת מפרוסת לחם, רק למי שהשכיל לשמור לעצמו את הלחם מאותו בוקר.

בשעה 20:00 עוצר מוחלט. פוחדים מהפצצות בעלות הברית.

עמנואל נחמה לא עוצם עין. בכל שעה עגולה הוא מכריז את השעה.

הזרקורים סורקים את המחנה. כאשר האור חודר לצריף, מבחינים בעכברים על הקורות של הגג. העכברים משוחחים בינם לבין עצמם. לאנשים - אסור...

ב-6 באפריל 1945 הקבוצה מועלית על רכבת, ובה 2,700 אנשים. לאן? לספרד? לצרפת? למטהאוזן? לטרזיינשטט? לשווייץ?

מכרעת של חיים ומוות. לקור המקפיא של צפון גרמניה אין להם מענה. אין לשכוח שאנשי יוון אינם רגילים למזג האוויר של צפון גרמניה. הם פורמים שמיכות על מנת לטרוג כפפות או גרביים.

נוסף לוועד ולוועדות יש גם מנהל חשבונות. כל משפחה שהגיעה למחנה הפקידה סכום כסף אצל הגרמנים. אלבר גטניו רושם את הסכומים ההתחלתיים ומנהל את ההוצאות. למה הכוונה? מחוץ לתת-המחנה יש קנטינה שבה הקבוצה יכולה לקנות כמה מוצרים בתיווך אלבר בלבד. לדוגמה, ב-21 בנובמבר 1944 הם קונים בסכום של RM 640 [רייכסמרק] סיגריות, מסרקים, וכי.

החשבונות מנוהלים בקפידה.

והתשלום? היה צורך לשלם למרות שהכסף הופקד אצל הגרמנים. אלבר הצליח להחביא

במכפלת של מעילו כמה יהלומים קטנים, וכך הוא משלם בכל פעם ביהלומים.

עד ספטמבר 1944 הקבוצה ממוקמת בשני צריפים בתת-המחנה של המדינות הנייטרליות. אחר-כך היא מועברת לצד השני של

זיכרונות מבית הילדים ניצולי ברגן-בלזן בשוודיה

יהודית ברגמן, המורה שלנו לעברית, שליחה מהארץ. איתה נפגשו שוב דרכינו כאן, אחרי עלייתי, במוסד החינוכי ע"ש ב.צ. מוסינזון במגדיאל, הוד השרון, שם עבדה אחרי שובה מן השליחות בשוודיה. היא נפטרה בחיפה לפני כעשרים שנה.

אגון קוקס, לימד אותנו פלסטנוגרפיה או "מולדת" במושגי היום. הוא הצליח להעניק לנו את אהבת הארץ ודיבר אתנו רבות על הקיבוץ "שלו", עין גב. לאחרונה נודע לי כי הוא היה אמנם חבר הגרעין שייסד את עין גב, אך את המלחמה עבר בדנמרק ושוודיה והגיע לישראל מאוחר יותר. הוא לימד אותנו על ארץ ישראל ביסודיות ועם הרבה אהבה, לפני שבכלל הגיע אליה.

אט-אט הפכו החיים שלנו בשוודיה לשגרה והתנהלו על מי מנוחות. נוסף ללימודים הם כללו טיולים, רכיבה על אופניים, ביקורים במוזיאונים, בבתי קולנוע ובגני חיות, והרבה סקי בחורף. אשר לעתיד עמדו בפני כל אחד מאיתנו שלוש אפשרויות: להישאר בשוודיה, לעבור לאחת מארצות המערב כגון קנדה, ארה"ב ועוד, או לעלות ארצה באמצעות "עליית הנוער" בדרכי "העלייה הבלתי חוקית". אחרי דיונים והתלבטויות במשך כשנה בחרה מרבית הקבוצה באפשרות האחרונה. במאי 1947 נסגר בית הילדים. הקבוצה שבחרה בעלייה עזבה את שוודיה והועברה לצרפת. שם שְׁהִינו בבית ילדים שבוהל ע"י "עליית הנוער" בארמון עתיק ליד העיירה וילט דיאנטון שבדרום צרפת. במרץ 1948 הועברנו למחנה עולים ליד מרסיי ומשם, בשמות בדויים, הפלגנו - אחי, אני וקבוצת חברים - באנייה "קדמה" אשר הגיעה לחיפה ב-3 באפריל 1948, כחודש וחצי לפני הכרזת המדינה.

שרגא מילשטיין*

ב-15 באפריל 1945 נכנסו חיילי הצבא הבריטי למחנה ברגן-בלזן ושחררו אותו. העולם נבעת ממה שנתגלה במחנה ופורסם בשידורי הרדיו, בסרטי החדשות ובעיתונות. ממשלת שוודיה נחלצה לסייע לניצולים והזמינה כמה אלפים מאיתנו, בעיקר ילדים ונשים, להגיע אליה להחלמה ושיקום. הטיפול נמסר לידי "הצלב האדום" השוודי שבראשו עמד הרון פולקה פֶּרְנְדוּט ממשפחת המלוכה, אשר לימים תיווך מטעם האו"ם בין ישראל ומדינות ערב ונרצח בירושלים ב-1948. היענות העם השוודי הייתה רחבה והם העמידו לרשות המבצע מאות אנשים ובהם רופאים, אחים, אחיות, עובדים סוציאליים ומתנדבים מסוגים שונים.

אניית מעבורת העבירה אותנו, קבוצה של 47 ילדים בני 8 עד 15 שנים מ-ליֶיֶק שבגרמניה למלמה בדרום-שוודיה. היית בן 12 ואחי הצעיר מרדכי היה בן 9. המעבר מגרמניה לשוודיה הזהים אותנו. עברנו לעולם אחר: מהתופת של ברגן-בלזן וגרמניה המופצצת וההרוסה אל השלווה והשקט ששררו מסביבנו. הזיכרון החזק ביותר הוא של מרחבי הירק העצומים בשוודיה, שפע המים והרוגע שהם הישרו עלינו. יותר מרשים מכך היה השינוי ביחס אלינו. מכל צד הורגשה דאגה אנושית וחמה לכל פרט ופרט - טיפול רפואי, בגדים חדשים, אמבטיה חמה ואוכל מגוון. אנשים זרים עטפו אותנו בחום ובאהבה, אפילו בדאגה לדברים קטנים כמו דמי כיס וממתקים. השוודים ניסו להעניק לנו תחושה שיש אוכל בשפע, ויהיה גם מחר. אך אחרי שנות הרעב, המחסור ואבדן האמון בבני אדם, עברו עלינו חודשים ארוכים - אם לא יותר - עד שהפכנו תחושות אלה והרגשנו שוב בטחון עצמי.

שיכנו אותנו במסגרות של בתי ילדים במבנים גדולים, בנוחיות של שניים-שלושה בחדר. נעלמו הגדרות, נעלמו מגדלי השמירה, ובמקומם יכולנו פתאום לנוע חופשי, לראות שמש מאירה, הקִמְחִיה אדמה והופכת אותה לעטורת ירק. מהפכה חלה בחיינו, עולם אחר. הקראות של משפחות החיות את חייהן בבתי מסודרים ויפים, תלמידים מבקרים בבתי-ספר, שמש זורחת, ציפורים מציצות וסביבנו עם מנומס, מתון ואנושי, פעלו ללא ספק כדי להחזיר לנו, ולו במקצת, את האמון בבני אדם. גדולה הייתה תרומתם של השוודים לכל אחד מאיתנו.

בבית הילדים היו, כאמור, 47 בנים ובנות. חלקנו הפָּרְנו עוד מפולין ועברנו יחד את הגטו, מְחַנּוּת העבודה ומחנות הריכוז. רובנו היינו יתומים, כי הורינו ניספו במהלך שנות השואה. בתחילה שְׁהִינו ליד העיירה TABY מצפון לשטוקהולם, ומאוקטובר 1946 - בוילה גדולה בעיר Billesholm בין גטבורג ומלמה בדרומה של שוודיה. רובנו לא למד לימודים סדירים במהלך המלחמה ולי הייתה זאת הפעם הראשונה שחכשתי ספסל של בית-ספר. הלימודים התנהלו ברמת בית הספר היסודי ובשלוש שפות - פולנית, עברית וגרמנית. נוסף לצוות השוודי זכורות לי שלוש דמויות של מחנכים מאותה תקופה:

אוה הופמן, מורה מפולין, ניצולת ברגן-בלזן, אשר לימדה אותנו מקצועות כלליים - מתמטיקה, היסטוריה וגיאוגרפיה. פיתחתי איתה מערכת יחסים מיוחדת. גם לאחר שנסעה מאוחר יותר לארה"ב, שמרנו על קשר עד פטירתה בניו יורק בסוף שנות התשעים של המאה ה-20.

*הכותב היה ילד ניצול ברגן-בלזן. הוא מחנך וכיהן כראש המועצה המקומית כפר שמריהו בשנים 1983-1998 ויו"ר הוועד המנהל של "משואה" - המכון ללימודי השואה בתל יצחק בשנים 2005-2013.

מי מכיר? מי יודע?

סבי וסבתי, יוצאי אוסטריה, הגיעו לדנמרק בסוף 1938 ומשם לשוודיה ב-1943. לאחר המלחמה הם עבדו בשוודיה עם ילדים ניצולי ברגן-בלזן. לאחרונה ביקרתי עם הורי בבית בעיירה בילסהולם שבו היה בית הילדים לניצולי ברגן-בלזן (קודם לכן היה במקום בשם לובסאטרה) - ראו תמונות בקישור המצורף:

<https://plus.google.com/photos/102679360842329493063/albums/593187509835293313>

חשבנו שיהיה יפה אם ניתן יהיה לאתר מי מבין הניצולים שלמדו כילדים בבתי ילדים אלה. יש לנו תמונות ואף שמות של חלק מהם. האם תוכלו לסייע באיתורם?

בברכה, איתי הרמלין, טל 052-3445377

The children home for holocaust survivors from Bergen-Belsen was initially located in Lovsatra near Taby north of Stockholm (January 1946 - October 1946). It then moved to villa Torekull in Billesholm (October 1946 - May 1947). In a letter dated 18.10.1946 my grandfather wrote to his friend in Palestine about villa Torekull: "It is a big and nice house. We have 47 children, good teachers and a guide from Palestine".

by Itai Hermelin

"בנגאזי - ברגן-בלזן" מאת יוסי סוכרי (הוצאת עם עובד)

הספר "בנגאזי - ברגן-בלזן" הוא רומן המגולל את סיפורם של יהודי לוב דרך קורותיה של משפחת חגיגי, אחת המשפחות היהודיות הנכבדות והעשירות בבנגאזי, ובעיקר את סיפורה של סילבנה חגיגי, הבת הבכורה יפת התואר.

למשפחה הייתה אזרחות בריטית ולכן היא הופרדה משאר יהודי בנגאזי והועברה לטריפולי הבירה, משם לאיטליה ואז - לזוועת ברגן-בלזן.

אב המשפחה מתקשה להתמודד עם המצב החדש, וסילבנה הופכת להיות ראש למשפחה. היא מתגברת בזמן המסע והופכת מבת תפוקים לאישה חזקה ובעלת יכולת הישרדות מול אכזריותם של כוחות הרשע, היאוש, הרעב והמוות.

הספר נע בין יבשות, ארצות ולשונות: ערבית, יהודית-לובית, עברית, גרמנית, איטלקית ואנגלית. בכך הוא כמו חובק עולם ואוניברסלי, אך אין לטעות: הוא דובר בשפת כאבם של יהודי צפון אפריקה שחזותם הכהה ושפתם השמית גרמו להיותם זרים גם ב"פלנטה האחרת". הם נתפסו על ידי הגרמנים כנחותים במדרג הגזע אף יותר מאשר היהודים האירופיים. גם בעיני יהודי אירופה, אחיהם לסבל ולגורל, נראו אחרים ושונים - "שווארצע יודן".

הרומן, המושתת על עובדות היסטוריות, ושברכזו דמות נשית מיוחדת במינה, מעניין מאד וחשוב מבחינה היסטורית כי הוא חושף עוד פרק שהוא כמעט עולם בסיפור השואה.

הספר "בנגאזי - ברגן-בלזן" הוא רומן המגולל את סיפורם של יהודי לוב דרך קורותיה של משפחת חגיגי, אחת המשפחות היהודיות הנכבדות והעשירות בבנגאזי. המשפחה הופרדה משאר יהודי בנגאזי והועברה לטריפולי הבירה, משם לאיטליה ואז - לזוועת ברגן-בלזן.

ב-15 באפריל 1945 שוחרר מחנה ברגן-בלזן בידי הצבא הבריטי. בין כ-60,000 האסירים היהודים היה גם מיעוט של אודים מוצלים מאש מקרב יהודי לוב.

הספר "בנגאזי - ברגן-בלזן" מספר על שואת יהודי לוב, שלא רבים שמעו עליה עד היום.

בקיץ 1911 כבשה איטליה את לוב, שהייתה קודם לכן בשליטת האימפריה העותמנית. לאחר הכיבוש האיטלקי קיבלו יהודי לוב מעמד חוקי והיוו קבוצה דתית-אתנית משמעותית, בעיקר בשל תרומתם לכלכלה הלובית.

בשנת 1936 כרתה איטליה ברית עם גרמניה הנאצית. הציר רומא-ברלין חייב את המדינות לפעול על פי עקרונות משותפים וכך חוקי הגזע הגרמניים הוחלו גם על איטליה ומושבותיה. בשנת 1941 כבשו הגרמנים את לוב.

אָמָא רְעָה

עֲמַדְנִי בְּמַגְרֵשׁ הַמַּסְדָּרִים בְּבֵרְגֵן-בֶּלְזֵן
יִצְפִּינִי בְּנִעְרִים הַמַּתְנַדְּנִים
עַל עֲמוּדֵי הַתְּלִיָּה.
אֲחֹתִי חֲשָׁבָה שֶׁנִּמְצְאָת בְּגֵן - שְׁעֵשׂוּעִים
וְרִמְזָה לְאִמָּא שֶׁגַם הִיא רוֹצָה לְהַתְנַדֵּד.
וְכִשְׂאִמָּא סָרְבָה לְקַחַת אוֹתָהּ לַבְּדֻדוֹת
הִיא לְחֲשָׂה לָהּ בְּאֵזֶן:
"אֲבִי הָרִי יִדְעֵתִי שְׂאֵת לֹא אוֹהֶבֶת אוֹתִי".

יעקב ברזילי

• זכה במקום ראשון בתחרות בינלאומית לשירה בהונגריה ב-1998
• הולחן בידי המלחינים אהרון חרל"פ וסופיה קיש

לחיות ולספר

שיחות עם טוני ויוסף דהילינגר

הספר הזה מגולל סיפור חיים מעורר יראת-כבוד אודות מסע ההישרדות המדהים של יוסף וטוני דריילינגר בתקופת השואה. הוא מתחיל בתקופת ילדותם המוקדמת בגרמניה ובפולין, התבגרותם בתקופת השואה, עלייתם לארץ, ובניית משפחתם החדשה בארץ בישראל. הספר מתאר את הדרך שלא תיאמן בה נלחמו על חייהם; בה מרדו בגורלם; עם נחישות ואופי ותחושת מרי – דרך שהלכה וגדלה עם השנים למימד גדול ורב-צורות והפליאה את כל מי שהאזין לסיפורם. אי-אפשר לתאר את קשת האפשרויות האין סופיות שהפרידו בין ההיותו בחיים לבין הנפילה אל המוות; אי-אפשר להסביר עד כמה יכול להצטמצם אותו גבול לא ברור שבין הגוף והנפש; איך אפשר להסביר למי שלא היה שם, איך משמעות העולם והחיים שם, השתנו, התהפכו, במהירות אלימה, עד היסוד. והאם אפשר להעלות על הדעת נוכח אילו מבחנים עליונים רגשיים הם עמדו, בתקופה בה כל מחוגי המוסר העתיקו מקומם; תקופה בה המצפן פעל במהופך; המציאות רעדה; התערערו חוקי הטבע; ואבדה האמונה במין האנושי. "למה הפכנו?" שואלת טוני ומשיבה "היינו עפר אדם וגם זה לא". הספר נכתב כדי שילדיהם של טוני ויוסף ונכדיהם וניניהם והדורות הבאים של בני המשפחה, יחיו עם זיכרונות אלה, הטבועים בגוף – שחכמת הדורות המלווה בתושיה ובאומץ כה רב, תהא טבועה בגופם.

הספר פורש את העדות שטוני ויוסף דריילינגר נתנו ללאה כלתם ואת העדות שנתנו בפני אנשי "יד ושם". לעדויות אלה ערך שלא יסולא מפז. הן חלות כאילו, על מקרה פרטי, אך למעשה, הן כלל-אנושיות. העדויות כוללות גם את החיים בבית הוריהם לפני פרוץ המלחמה.

במתכוון, הותרו העדויות בלשון ובשפה בה ניתנו. יש חשיבות רבה לקול הייחודי של נותן העדות, לאותנטיות שלו, לשפה הספונטנית, הנסערת, התמציתית של יוסף וטוני – שכן, שאיפתם הייתה שעדותם תכיל מלוא הפרטים וניכרת תחושת-מה של דחק: האם הדף צר מדי, ואולי הזמן קצר מלהכיל את העדות; פן היד תקצר מלכתוב אותה; ושמה לא יעמוד להם בעתיד זיכרוןם, לספר, כפי שהוא עומד להם היום. ניכרים בטקסט תחושת פורקן ותחושת שיחרור גדולים, ובעיקר – הרצון של טוני ויוסף להיות לפה, לאלו שלא זכו.

לאט לך, הרב פירון

דואג שלא נשכח את הטראומה

הקשות, כדי לא לגרום לנו לאבד את האמון באדם, הם אפילו לא השניאו עלינו את הגרמנים. ולמרות זאת, מפני שהשואה הייתה כל כך נוכחת בחיי אטמתי אזני וליבי ושנים רבות מנעתי מלקרוא עליה, והשתקתי את אמי כשרצתה לשוב ולספר. לא רציתי לדעת. רק משבגרת והבשלת הייתי מסוגלת לשוב ולהקשיב. רק היום, בגיל 60, אני מסוגלת להבין כמה דוחק היה הצורך שלה לספר, כאשר לא היתה יכולה עוד להכיל את הזוועה, להדחיקה פנימה.

כשבתי הייתה בכיתה ה', הקרינו להם בכיתה את הסרט "האי ברחוב הציפורים". בלילה הקיאה ולא ישנה כלל. אז לאן בדיוק ממחר שר החינוך שי פירון, מדוע הוא מבקש להתחיל ללמד על השואה בכיתה אי ואולי אף בגן הילדים. מה הוא מבקש להשיג בכך? האם לא די להם, לילדים, בטקסי זיכרון, עצרות וצפירות שבהן כולנו עומדים דום וחשים לא בנוח על שנשארנו בחיים? האם פירון חושש שהם לא יספיקו ללמוד על השואה במהלך חייהם?

ובכלל מה להם לכל אותם שרים לשעה, המתפרצים כפילים לחנות חרסינה, והופכים סדרי עולם. מי שמם? אולי כדאי שינסו

להקדיש לפחות שנה לאחר כניסתם לתפקיד, ללימוד פני השטח והקרקע לפני שהם מתחילים בהפיכתה המוחלטת? ואיזה מזל יש לנו שבין שר החינוך, על החלטותיו החדשות לבקרים, והנמענים - הילדים - שאותם הוא כל כך משתוקק וקצר רוח לחנך, עדין מצויות גם כמה שכבות מבודדות, בתוך משרד החינוך עצמו ואף מחוצה לו כמו מנהלי בתי ספר, מפקחים, מורים והורים שרחמנא ליצלן עוד מורשים להפעיל גם מעט שיקול דעת.

מרתה ובתה ליה

"בורכנו" בראש ממשלה הדואג השכם והערב להפחידנו, לבודדנו

מאומות העולם. הוא מוכן ל"הכל", רק לא להסכם שלום אמיתי ובר קיימא. רק לא להתיישב באמת לשולחן המשא ומתן מתוך עמדה מתפשרת ומוותרת. יש כוח בויתור, אבל מהשיעור הזה מנהיגנו כנראה נעדרו. וכעת בא פירון, ומחזק את ידיו. דואג שלא נשכח את הטראומות, שחם וחלילה לא נאפשר לפצעים העמוקים להגליד. החל מכיתה אי! כשסיפרתי על כך לאמי היא הגיבה בזעזוע: "לא! מה הילדים הקטנים האלה צריכים את זה?"

מי יודע מה תהיה פגיעתן הרעה של אותן מחוות חינוכיות, אם יתקבלו. מה יעשו לנשמות הרכות. לאיזו התפרצויות של שנאה ואלימות יגרמו. אז לאט לך, שר החינוך פירון, לאט לכם מחנכינו הדגולים, שומרי הסף של המורשת היהודית.

מרתה רייפלד-שור

אני דור שני ליוצאי שואה, להורי היו מספרים על הידיים. הם שרדו את מחנות הריכוז וההשמדה אושוויץ וברגן-בלזן. גדלתי ובגרת בקיבוץ נצר סרני שגרעין ההקמה שלו, עוד על אדמת פולין עם שחרור המחנות, קרא לעצמו קיבוץ בוכנוואלד ולימים הגשים את עצמו כקיבוץ נצר ("כי נצר משורשיו יפרח וחוסר מגזע ישיי") סרני (עייש אנצו סרני). כך שדומה שברור כמה סיפורים, חוויות, ושריטות מהשואה ינקתי בחיי. ועם זאת בבית הורי, וגם בחינוך הקיבוצי, נשמרו ונזהרו מאד בכל הנוגע למתי ואיך ועל מה לדבר ולספר.

כשאבי, **בנו רייפלד ז"ל**, ואמי תיבדל לחיים ארוכים, **זיהה רייפלד**, בת 90 היום, סיפרו לנו הילדים על השואה, הם סיפרו בעיקר על החברות, על האמונה ועל התקווה שנתנו את הכוח לשרוד את התופת. **אוני אונהאוז** (חבר נעורים של אבי שהיה איתו במחנות והיום חי בנצר סרני) מספר ואומר לי בכל פגישה "את לא יודעת איזה גיבור אבא שלך היה: בכל פעם שרוחנו נפלה, הוא היה שב ואומר "כמו שנכנסנו לפה יום אחד בהיר בלי לדעת למה,

כך גם נצא, הגדרות המחושמלות האלה עוד יפלו". אבי היה בן לאם נוצריה - **מרתה** - שעל שמה אני קרויה, ושהתגיירה בעקבות נישואיה ל**מוריס** (משה) שהיה יהודי בברלין, לימים כאשר אבי, וכל חברות הנערים שעבדה לצידו בהכשרה לקראת עלייתם ארצה, נאסרו על ידי הגסטפו בברלין, לפני שילוחם לאושוויץ, משפחתה של סבתי שהייתה נוצרייה כולה, ניסתה לשחרר את אבי בטענה שאינו יהודי אך הוא עמד על כך שהוא יהודי וילך לאן שחבריו הולכים. במחנות עבר פעמיים את אותה סלקציה כדי להציל ילד יווני, שלא היה שורד אותה. שניהם ניצלו בנס.

בצעדת המוות, כשאבי קרס ונפל, חברו, **ליאו אנגל**, שגם הוא חי עד היום בנצר סרני, הקים אותו, נתן לו את נעליו והמשיך ותמך בו לאורך כל הדרך ולא איפשר לו לוותר ולהיירות ככלב בשולי הדרך. ליאו איבד אצבע או שתיים בכך רגלו שקפאה.

אימי שהגיעה לאושוויץ כשהיא פצועת ירי ברגלה אחרי שניסתה לברוח מהנסו, הפליאה וסיפירה לנו הילדים כיצד חגגו במחנה יום הולדת ל**רבקה בציה**, עם לחם יבש שחולק כעוגה מדהימה, איך בחנוכה חרטו את הנרות על עץ, וכך 'הדליקו נרות, כיצד עשו להן "עונג שבת" ושרו שירים - עד שכמעט חשבתי שאושוויץ היה מין קייטנה.

אלה היו סיפורי החברות והעזרה ההדדית שעליה גדלנו.

למרות שסבלו כל כך הקפידו תמיד הורינו שלא להעמיס על כתפיו את כל הכאב שחוו, ודאי לא כשהיינו צעירים. הם לא מילאו את ליבנו פחדים וחרדות, הם לא סיפרו על ההתעללויות

פורסם בעיתון 'הארץ' בתאריך 4.11.13
הכתבת היתה רכזת של מגמת המחול בביה"ס לאמנויות תל-אביב.

"זקן היהודים" מברגן-בלזן

עם אבא שלי. הוא כתב אז ספר על יהדות איזור האיפל, האזור הגרמני שבו הוא מתגורר, שהוא גם אזור מוצאו של סבי. בספר הראשון שלו ("יודאיקה") הוא הקדיש פרק לסבי, ולאחר מכן יצא למסע שארך שנים כדי לכתוב ספר ביוגרפי מקיף עליו, תוך כדי חקירה והבאת נקודת מבט נוספת והיסטורית על שואת יהדות גרמניה והולנד, ובעיקר תיאור נוסף באמצעות החומרים של סבי על מה שהתרחש במחנות ווסטרבורק וברגן-בלזן.

לצערי הרב, אבי היקר לא הספיק להיות מעורב בדבר לאורך שנים. בהיותי בת 18 הוא נהרג בתאונת דרכים בדרכו לבקרני בצבא. אני זוכרת כיצד עוד ב"שבעה" קיבלתי טלפון מצוות, שהגיע במיוחד ממוזיאון ברגן-בלזן על מנת לראיין אותו ולגבות את עדותו, ונאלצתי להגיד להם כי "מאוחר מדי".

באופן טבעי, בשל התעניינות שהייתה לי מגיל צעיר, אחי ואחותי נתנו לי את האחריות על המשך הטיפול בנושא השואה, כלומר שכל התיקיות של החומר שהצטבר הועברו אליי. איני זוכרת איך וכיצד, אך גם הנס דיטר-ארנסט מצא אותי והחל להתכתב עימי, התכתבות שהפכה אינטנסיבית בשנים האחרונות לקראת הוצאת סיפורו.

לפני כמה חודשים הסתיימה העבודה על הספר והוא יצא בגרמניה בהוצאת Helios. את העטיפה עיצב אחי, אריאל צחור, מעצב גרפי שחי באמסטרדם. את כל מלאכת הכתיבה עשה מר ארנסט לכדו, כלילות, ללא תמורה, כשכולנו לא מבינים כלל מאין באה המסירות הזו שלו לעניין ולאדם שהוא סבי. כשקיבלתי את הספר, מיררתי בכי. מדובר בהוצאה מאוד מכובדת בגרמנית של ספר מקיף ביותר בן 700 עמודים, מלא עדויות, מסמכים, תמונות שנאספו בכל העולם.

שמי עטרה צחור-דיין ואני נכדתו של יוסף "יופי" וייס ז"ל, מי שהיה "זקן היהודים" האחרון של ברגן-בלזן (מחנה "כוכבי"), ובתו של אהרון צחור ז"ל (קלאוס אלברט וייס) אשר היה עימו ולצידו לכל אורך הדרך. זכיתי להכיר ישירות את סבי מעט מאוד כילדה - הוא נפטר כשהייתי בת 6 - אבל לאורך השנים זכיתי להכיר אותו בעקיפין ולהיות גאה בדמותו, בתרומתו ובמורשת שהוא הנחיל לי ולכל הנכדים, הנינים ובני המשפחה.

סבא שלי היה "זקן היהודים" במחנה ברגן-בלזן, כך אבי היה מספר לי, ומדגיש בהגדרתו את תפקידו של סבי ומבחין אותו מהגדרת ה"יודנראט". אני זוכרת שלמדתי היסטוריה בכית-הספר ובכל פעם שעלה נושא ההנהגה היהודית בימי השואה, זה היה, תדיר, בהקשר שלילי: העדפת האינטרס האישי על פני אינטרס הקהילה, של הסגרת שמות, של כניעה לפחד המהלך על האדם עצמו. אני זוכרת שבלבי התקשיתי: מה, אם כן, היה סבא שלי? איך אדע שמה שאבי מספר לי עליו, על דמותו, על הדרכים בה נהג, נכון? אבל עם השנים למדתי שהאמת היא שדמות סבי הייתה באמת יוצאת דופן. למדתי באמצעות סיפורי המשפחה, סיפורי ניצולים שפגשתי בהזדמנויות שונות, ספרי זיכרון והיסטוריה על מחנות ווסטרבורק (Westerbork) וברגן-בלזן, שבהם תמיד מצאתי איזכור שלו: מבריה את כל אחייניו את הגבול, פותח בית-ספר לילדים במחנה המעבר, עומד במיסדרים ועושה הכל על מנת לקצר אותם, עבור כולם, חולים, תשושים, ערומים ורעבים. כיצד בחרו בו כולם להמשיך ולהיות למנהיגם גם אחרי השחרור וכיצד הרשימות שאותן הוא ניהל, תוך סיכון חייו, ובהן רשם יום אחרי יום, כסתר ובקפדנות, את המיתם במחנה, היוו מקור גדול לאינפורמציה עבור אנשים רבים על יקיריהם.

בשנות ה-80 היסטוריון גרמני בשם הנס דיטר-ארנסט יצר קשר

ועתה מתחיל פרק הזוועות...

הביאה לדפוס: עטרה צחור-דיין

מכתב שכתב אחרי השואה סבי יוסף "יופי" וייס מהולנד במשך חמישה ימים, כשבועיים לאחר השחרור, לכל אחיו ואחיותיו ובני המשפחה שבפזורה. בטקסט נכללו הערות למכתב שכתב קלאוס וייס (בנו) - הוא אהרון צחור, אבא שלי.

25.7.1945

יקירי!

מזה שבועיים אנחנו חופשיים, אולם עד עתה לא היה בכוחי להירתם למלאכת הכתיבה. קלאוס, בני היקר, ואני גרים כאן אצל חברים בוילה כפרית ובהנים מפינוקים. עד כה לא הצלחתי עוד להתרגל לחופש. נסעתי רק פעמיים לאמסטרדם. העיר עדיין מפחידה, הכל עדיין כמו בחלום.

קיבלתי את מכתביכם ומבריקים השונים. האחרון שהתקבל הוא ממך, בטי היקרה, ואני מודה לכולכם, יקירי, על ההשתתפות בצערנו והדאגה לנו. אכן מאוד עצוב לנו שמאמישן היקרה שלנו איננה עוד. זוקא עתה, כשצריך לסדר ולדון על כל כך הרבה דברים, היא חסרה לנו כל דקה. לצערי, הגורל רצה אחרת.

אני יודע שאתם רוצים לדעת הכל בצורה מפורטת, על קורות ארנה - המאמישן שלי - ועל חיינו בשנים האחרונות. במכתב זה אשתדל לתת לכם דיווח קצר. זה ייתן לכם מושג כלשהו, אולי, כי איש אינו מסוגל להבין, ואת המציאות הזו אולי יהיה אפשר להראות רק בסרט.

ב-5 בספטמבר 1940 נצטוונו לעזוב את ביתנו בארדנהאוס בפקודת הגרמנים. עזבנו להילורסום, שם חיינו שנה וחצי עד שב-29 בינואר 1942 נשלחנו למחנה-המעבר ווסטרבורק.

ארנה ואני התמינו לראשי קבוצת הנוער. קיבלנו צריף מיוחד עם כ-100 בני נוער, ללא הורים, יוצאי גרמניה בני 14-20. לנו הוקצה חדר קטן. קלאוס ישן עם הנערים. הוא נשלח למחנה עוד לפנינו, ועד בואנו טופל כילד יתום. באמצעות קשרים הצלחנו לדאוג שייגיעו אליו חבילות מהחופץ. הייתה לי ולארנה עבודה רבה. אכלנו באולם הגדול והנערים רחשו לארנה כבוד כמו הייתה אימם. אני הסתדרתי איתם מצויין. הייתה בינינו הסכמה הדדית.

הבעיה הייתה מול הנהגת המחנה. דעותי הציוניות לא מצאו חן בעיני המנהיגות היהודית, נציגתה של המפקדה הארית של ה"אס-אס", אשר ביצעה את פקודותיהם ולא עצרה לרגע לחשוב שהיא, בעצם, אמורה להיות הנאמנה שלנו, שלנו היהודים. השקפתי זו, בתקופת המשלוחים לאושוויץ, הביאה אותי עד הסף של הישלוח לשם בעצמי. ואכן, בסופו של דבר, בגלל העובדה הזו, הייתי בטרנספורט הראשון שנשלח למחנה ברן-בלזן. כאן המקום לשבח במיוחד את ארנה היקרה שלי, משום שהיא הייתה מודעת כמוני להשלכות, לכך שווסטרבורק היא "אלדוראדו" - ארץ הזהב" בהשוואה לפולין. יחד עם זאת כשמדובר היה ביושר ובכבוד יהודיים, היא עצמה עמדה איתן, ממריצה אותי לא לסגת, חלילה, אפילו לא סנטימטר, מדעותיי.

אבל אני מקדים את המאוחר. אחזור לקורותינו בווסטרבורק.

ב-15 ביולי 1942 הגיע מועד התחלת הטרנספורטים לפולין. כל תשתית המחנה השתנתה לחלוטין בהיותו מחנה-מעבר. מ-1,000 איש גדלנו לכ-20,000. הנוער היה מפוזר, והיינו צריכים להרחיב את הטיפול בו על פני כל הצריפים. היה צורך להגדיל את בתי הספר החליפיים, ולהקים גני ילדים. זו הייתה משימה מבורכת ואפילו כדאית, לולי העובדה שמדי יום גי, חלק מהילדים היה עולה על הטרנספורט.

הקמתי עם עוד כמה גברים גם תחנה סיעודית למי שעובר כאן. תחילה אספנו דברים אצל תושבי המחנה הותיקים, ולאחר מכן

הצלחנו לקבל באופן קבוע משלוחי בגדים ומזון מאמסטרדם. האנשים הגיעו לכאן בחוסר כל: נעצרו ונלקחו בחשכת ליל ממיטותיהם, לבושים חלוקי לילה, פיגמות ונעלי בית ולא יותר. יש שנלקחו היישר מהרחוב ויש שהגיעו ממחנות ריכוז אחרים בהולנד. לכל האנשים הללו היה עלינו לדאוג. הטרנספורטים מאמסטרדם הגיעו השכם בבוקר, וב-5:00 ארנה ואני כבר היינו בעבודה. המון לילות שימורים היו לנו, אך שמחנו לעשות כן ואף זכינו להוקרה על כך. כמוכן שחוינו גם מועקה רבה, טרגדיות וכיעור. ליוויתי לרכבת אלפי מכרים, חברים, קרובים, את עובדי העסק שלי, את דוד אייזק שחגג יום הולדת 85, את דודה ברטה, את איזי, יטה, את קבס היימן ואשתו מיד אחרי ששני בניהם כבר נורו למוות במאוטהאוזן, ועוד רבים. עצבני נמרטו. אך יקירי, כל זאת לעומת ברן-בלזן היה משחק ילדים.

למרות הכל, הצלחנו לקיים גם פעילות יהודית חיובית. בחדרי, כמעט בכל ערב התקיימו שיחות והרצאות. בחדר קטן היו מצטופפים 25 איש, וארנה הייתה המארחת האהובה על כולם. חגגנו את כל החגים הלאומיים ואת ט"ו בשבט ואת שושן פורים. בכל חגיגה השתתפו כ-400 בני נוער. את חנוכה חגגנו עם כ-1,000 ילדים. תמיד הצלחנו לארגן מבחוח ממתיקים או פירות. כל ערב שבת קיימנו בצריפים של שומרי הכשרות "עונג שבת". לילות הסדר נתקיימו בכל הצריפים, וגם תפילות ראש השנה וכל החגים האחרים, וזאת למרות הקושי וחובת ההתייצבות לעבודה. הייתה לנו תזמורת, וארנה המשיכה לשיר ובמשך חודש אחד, בכל ערב, נתנה קונצרט משירי שוברט ושומאן. לא פעם קרה שמי שהופיע בערב או עזר לארגן, למחרת עלה על הטרנספורט.

אנחנו, היהודים, עם גאה, וכולם הלכו זקופים לקראת גורלם. הנוער, עמידתו עלתה על עצמה ותוך כדי שירת "התקווה" עזב כל טרנספורט, שבו נכללו בני נוער, את ווסטרבורק. כל העוזבים, כולם, ידעו את גורלם, אם כי איש לא תיאר לעצמו את כל הזוועות הסדיסטיית שאליהם נודעו אחר כך והידועות לנו היום. כמה התגאינו בעמידתנו המוכבדת.

אינני רוצה להרחיב על השלילה, על השחיתות הבלתי נמנעת בעיתות מלחמה, אשר הייתה גם בקירבנו ושלצערי נוצרה וטופחה על ידי בני אנוש יהודיים, שמכוח מעמדם ראו עצמם כשליחי ה"אס-אס". אותם אנשים שמו לי ולארנה מכשולים רבים בדרכנו וגרמו לנו דאגות רבות. אני יכול רק לרחם עליהם וזאת כי המילים "שנאה" ו"ינקמה" אינן מופיעות במילון שלי.

המשכנו לעבוד עד ראשית אוקטובר 1943, כאשר עקב האינטריגות של אותם יהודים "יהירים ושחצנים" נענשנו, ארנה ואני, ונשלחנו לעבוד בתעשיית נייר הכסף, ניצלים בקושי מטרנספורט לאושוויץ. עבדנו בצריף גדול עם עוד כ-500 איש. עבודתנו הייתה להפריד את נייר הכסף מאריזות השוקולד ומסלילי רדיו. העבודה עצמה לא הייתה קשה. הנשים ישבו בצד ימין, הגברים בשמאל. ארנה ישבה בשולחן האומנים, אני בשולחן הציוני. כאשר האויר היה נקי, נשמעו משולחנה של ארנה צלילי שירה ואנחנו הרבצנו ציונות או למדנו עברית. השתדלנו, בכל מצב, להפיק את מה שניתן, רעיון חיובי שתמיד חיזק אותנו. תנאי הכרחי נוסף היה שמירה על הבריאות, ועד הסוף המר היה לנו מזל.

ב-9 בינואר 1944 קיבלנו את ההודעה כי למחרת נשלח לברן-בלזן. ב-10 בינואר, בשעת אחר הצהריים, בשירת "התקווה", עזב הטרנספורט שלנו את ווסטרבורק. בקרב 1,100 האנשים הכלולים בו, הייתה נטועה התקווה להגיע במהרה לארץ ישראל.

ועתה מתחיל פרק הזוועות.

את פנינו קיבלו אנשי ה"יוֹפֶן-אָס-אָס" וכלביהם. הצריפים היו גרועים. נסו לתאר את התפקחותנו. אך לא נואשנו. שלושתנו נשלחנו לעבודה במפעל פירוק נעליים, עבודה מטופפת. כעבור

כמה ימים, ארנה חלתה בצורה רצינית בשושנת-פנים והיא הונססה למה שהיה קרוי "כית חולים". קלאוס עבד בנעליים שישה חודשים ואז עבר לנגרות כי רכש את המקצוע בווסטרבורק.

כוונתי הייתה, אחרי הנסיון המר בווסטרבורק, שלא לקחת על עצמי תפקיד, רציתי להישאר החייל האלמוני. ואף-על-פי-כן נבחרתי כעבור שבועיים על ידי הקבוצה ההולנדית למועצת היהודים ולממלא מקום "זקן היהודים", תפקיד שמילאתי עד דצמבר 1944, כאשר למחנה מונתה מינהלה חדשה, מינהלת ה"אָס-אָס" של אושוויץ. כולנו פוטרנו והנהגה שפוטה הושמה בראשנו, ורק אני, משום מה, נקראתי שוב להתמנות ל"זקן היהודים" וקיבלתי את ניהול המשרד של כל תשעת המחנות.

ארנה, שהחלימה, פסקה מלעבוד וכל עיסוקה היה הושטת עזרה לילדים וחולים. גם כאן, כמו בכל מקום, הייתה אהובה על כולם. המעשה הראשון שעשינו, והיו בכך קשיים רבים, היה הקצאת צריף לזקנים ופסטר מעבודה לגברים מעל גיל 70 ולנשים מעל 65 שנים. בברגן-בלזן השאירו לנו כמה "זכויות"; הן היו לכאורה, מעין "מראית עין". מאוחר יותר הקמנו בית נכים ובית ילדים. מינינו משגיחי נוער ומטפלי-בית לחולים בצריפים. אך כל המוסדות הללו היו נתונים לפורענות אנשי ה"אָס-אָס". העובדים, אפילו עובדי בית החולים, היו נלקחים תחת מכות ונשלחים לעבודות אחרות סתמיות וזאת רק על מנת להרגיז אותנו. למרות הסכנה הכרוכה בכך, למחרת אישנו את התפקידים מחדש.

המחנה שלנו היה קרוי "מחנה ההחלפה" (וזאת משום שהנאצים שמרו ביהודים "חשובים" למקרה שהיו עסקאות חילופי שבויים) ולכן כלל יהודים מ-45 נתינות: יהודים מלוב, טוניס וממרוקו, מדרום אפריקה, מצפון ודרום אמריקה ומכל מדינות אירופה. חל במחנה איסור על כל פולחן דתי, אבל אפילו במחנה האימים ברגן-בלזן האיסור לא הפריע ליהודים. לא פעם הצטערתי שאין בידי לצייר או להסריט את תפילות הבוקר: בשעה 5:00 בתוך הצריפים או בחזיתם, יהודי צפון אפריקה ויהודי הבלקן עטופים טליתות, עומדים צעירים וזקנים וביניהם הישיש מאלבניה בן 110, קלסטרני פניהם יחודיים והם מתפללים. קומתם הגאה הוסיפה לכולנו כוח, למרות שבחלקנו הגדול לא היינו דתיים. זה הוסיף גם לקומתו הזקופה של הנוער הציוני שלנו.

הכל היה אסור ולמרות זאת חגגנו חגים לאומיים ודתיים, ונערים חגגו בר-מצווה. היו ברשותנו כמה ספרי תורה. קיימנו גם בריתות מילה. בתי הספר היו 100% יהודיים, רק חבל שהמורים נלקחו כל פעם. כל הענפים הללו היו תחת פיקוחי, ותוכלו לתאר לעצמכם שלא היה לי משעמם. במשך 15 חודשי שהותי בברגן-בלזן החל יומי בשעה 3:00, ומנוחת הלילה שלי הסתכמה ב-4 שעות במוצא. רק דבר אחד לא יכולנו למנוע: את האוכל הגרוע והטיפול הגרוע. ניסינו בכל כוחותינו האנושיים האפשריים, וחוויו רק דם, יזע ודמעות. שפות הדיבור במחנה היו גרמנית, הולנדית, צרפתית, ספניולית, איטלקית, עברית ואנגלית. הקבוצות בתוך עצמן דיברו בשפת האם שלהן. כאשר אני מהרהר בכך כיום, אזי זה הישג, הישג שהסתדרנו בינינו כה טוב, וארנה הייתה גאה על כך שגם אחרי השחרור, בעוד אני שוכב חולה על ידה, כל הקבוצות בחרו בי שוב כמנהיגן.

באפריל 1945 כוחות הברית התקרבו למחנה וכך הגיע 10 באפריל 1945, היום בו הצטוונו להתכונן לטרנספורט. ברגע האחרון ביקשו הגרמנים לשלוח שלוש רכבות למזרח, לאושוויץ. חמישה ימים אחרי שהועלנו לטרנספורט, שוחרר המחנה, בעוד אנחנו התחלנו בנסיעה בת 13 ימים. הייתה זו נסיעת זיג-זג. בשל הפצצות מהאוויר לא הגענו מעולם לאושוויץ, ושוחררנו לבסוף בגבול המזרחי על ידי הרוסים. אני עצמי יודע על הנסיעה מעט מאוד כי בערב השני כבר חליתי בטיפוס-הֶקְרוּת ורוב הזמן הייתי מחוסר הכרה. עברנו שתי התקפות אויר גדולות על הרכבת, הופצצנו על ידי כוחות הברית עצמן. אחת זכורה לי במעורפל, היו לנו הרוגים ופצועים רבים. אוכל קיבלנו מעט מאוד או לא כלום. כאשר הרכבת עמדה, הלכו מעטים לכפרים כדי ל"ארגן" ולגנוב אוכל. מרבית כלואי הרכבת היו חולים ותשושים, רבים גססו ונקברו בצידי פסי הרכבת, מעטים ברחו, ויש שחזרו כי

קרוביהם נותרו ברכבת. בשעת התקפה היינו יורדים מהקרונות. אני לא יכולתי לעשות כן מאחר שהייתי חולה. ארנה ואחייניתי רוזה נשארו תמיד איתי. מיותר לציין שהן לא ישנו כלל.

ב-23 באפריל בשעות הבוקר אמרה לי ארנה כי שוחררנו. בשל מחלתי, הייתי במצב אפסטי ולא התייחסתי לכך. הועברתי בעגלה לבית כפרי וחמים, לאחר שהרוסים פינו עיירה בשם טרביץ, אסרו על הדיירים הגרמנים לקחת כל דבר ושיכנו אותנו במקומם. לא יכולתי להבין שבמזל טוב עברנו את המלחמה, גם לא הרגשתי את ההבדל בין הקרש עליו שכבתי משך 12 יום ברכבת לבין מזרון אמיתי. עכשיו יכולנו לבשל לעצמנו, והרוסים דאגו לנו טוב מאוד. ניתן היה להשיג כל דבר: עופות, ביצים, שימורי פירות, הכל נמצא במרתפי הבתים. כתוצאה מהמהפך התזונתי, חלק גדול מאנשינו קיבלו שלשולים ואף היה מי שמת מאכילת-יתר וזאת בנוסף למחלות שהיו כבר.

בלילה שבין 24-25 באפריל חלתה גם ארנה. מאחר שהיא ידעה את מהלכי המחלה, היא עשתה חשבון מתי תיכנס למצב של חוסר הכרה. פחדנו שגם קלאוס ורוזה יחלו, אך זה למזלנו לא קרה. ביום השני למחלתה ארנה עוד אמרה לי: "לו רק היינו פוגשים עכשיו את וולפגאנג, אזי שיחק לנו המזל הגדול ביותר וכל המשפחה שרדה". כל הזמן היה לה חום של 40 מעלות ואפילו מעל 41. ביום השישי היא החלה לדמיין דברים, מהיום השביעי הייתה מחוסרת הכרה. לפעמים הכירה אותי, הרי שכבתי לידה. ביום התשיעי ארע לה שיתוק מוחין, ולמרות הזריקות, לא הצליחו להתגבר על כך. למרבה הצער בשעה 2:15 בבוקר, בשקט ובשלווה, נרדמה לעד. כמו בחייה, גם בתקופת מחלתה הייתה רגועה.

הלווייתה התקיימה בשעה 12:00. קמתי לראשונה וצעדתי 3 צעדים אחרי האלונקה. זו הייתה לי טרגדיה נוראית. השתתפתי ב-974 לוויית בברגן-בלזן, הלכתי אחריהן עד הנקודה המותרת, ואת מאמִישֵׁן, היקרה לי מכל, לא יכולתי ללוות לקברה, לא יכולתי ללכת, עדיין הייתי חולה.

ב-12.7.1945 הסתיימה פרשת שלוש וחצי שנות שהותנו במחנות. נודע לי במפתיע כי וולפגאנג שרד במחבוא במחנת. הוא ביקר אותנו. היה זה איחוד משמח ומכאיב. שני בני היו כבר כמעט בגובה שלי. וולפגאנג הוא אדם מוכן, התייצב שוב ב"הכשרה" ומונה לראש המשק. ככוונתי לעלות לארץ ישראל. מרכושנו, אשר הוסתר אצל עובד שלי, לא נותר דבר. הרי זו בדיחה: כל יהודי שחוזר, הולך למסתיר שלו ומתנצל שלא הומת בגז ולכן חזר.

ובכן יקירי, נדמה לי שזהו המכתב הארוך ביותר שאי-פעם כתבתי בחיי, והוא עלה לי בהרבה התרגשות ודמעות. על מנת שלא אאלץ להעתיק אותו שוב ושוב, קלאוס יתקתק אותו במכונה ואז אשלח עותק ממנו לאמריקה, עותק לאנגליה ועותק לארץ ישראל.

ובכן, להיום מכל הלב (בינתיים הגענו ל-30.7.1945),

שלום,
שלכם
יופ.

שק השינה

קדר אנדרש אריאל

לילה חורפי קר. בלוק אכן מספר עשר בברגן-בלזן, הדיירים ישנים עם בגדיהם מתחת לשמיכות, צמודים זה לזה כדי לחמם אחד את השני. מי שנושם בשקט בצורה סדירה, אולי חולם על הבית שמצוי כבר רק בזיכרונות. מי ששנתו נקטעת באנחות, מרגיש גם בחלומו את סבל המחנה, את עינוי הרעב. אני ישן עם אמא ואחותי על הדרגש המרכזי. מתחתינו, בקומה התחתונה, שוכב דוד לאיוש, שבליילה הזה מתפלל בקול רם. שק השינה, העוטף את גופו הזקן, הוא בצבע אפור בהיר, והכיסוי האטום למים כמעט מאיר באור הזרקור החודר דרך אשנב הבלוק.

הדוד הזקן גוסס. הרווק הצולע בן השבעים נשאר יחיד בכפר ממשפחתו של אבא, ואמי לקחה אותו תחת חסותה. הוא בא איתנו מנקודת האיסוף במפעל הסוכר, לאוסטריה, שם הוא זה שהשגיח על הילדים המשחקים בחצר, בזמן שאותנו העבידו בשדות.

בלוק מספר עשר היה אי בים האימה. לנו לא הרביצו, פשוט רעבנו, עמדנו במסדרים, וספרנו את הכינים שלנו. פה לא השמיד המוות הרועם. רק השקט. הדוד נמתח מתחתנו בחשכת הדרגש התחתון ביותר. הוא לא היה יכול להצטנף עם אף אחד, וכך, בחלוקת הרכוש המשפחתית, הוא קיבל את שק השינה. אני מודה בכך שקצת קינאתי בו. בד המצנח הנוקשה במעט סיפק הגנה, וביטנת הפלנל המשוכצת נראתה לי מחממת.

חשבתי הרבה פעמים על זה, כמה נעים היה לישון בשק השינה הזה, הייתי חולם בודאי חלומות נעימים יותר אם הייתי מכורבל

בחמו של השק. אני מסתכל כלפי מטה מעבר לשפת הדרגש. הזקן שוכב ללא ניע בשק. מבטו מופנה כלפי מעלה, בין קורות הדרגש שמעליו הוא מחפש את האלוהים, ומתפלל בשקט אבל בהיגוי מושלם.

אני נרתע מהאירוע הזר והמפחיד, ושומע אותו אומר לאמי שיושבת לצידו על הדרגש: "אלוהים יברך אותך על טוב ליבך!" ואז ממלמל שוב את התפילה, לעיתים באופן לא ברור, בקול רם, ואז ללא קול, רק השפתיים שלו זזות.

בבלוק כבר נשמעה קודם לכן פעמים רבות יבבת האבל. הרבי הגאה מסארוואש קבר בזה אחר זה את בניו, או שמא ביכה אותם בשירת תפילה רמה, עד שהועברו לחצר והונחו ליד מתי אותו יום. לאחר מכן נלקחו לאיזשהו מקום, מי יודע לאן. זרקור מגדל השמירה חוצה את חשכת הלילה בזמנים קצובים. לאחר מכן נרגעים גלי החושך וקולות הלילה המונוטוניים המוכרים גורמים לי לשקוע בשינה.

בבוקר מגיעים ארבעה גברים, מניחים את דוד לאיוש על שמיכת מחנה אפורה, מחזיקים בה בארבע קצותיה ומוציאים אותו. ראשו השב נוטה החוצה משולי השמיכה, עיניו עצומות, פני שיבה צהובות, ובכל צעד של מובילי המת, הראש נע מצד לצד, כלא מאמין ולא מבין.

אמי כיבסה את שק השינה. כשלקחו אותנו לחיטוי, לקחנו אותו איתנו. הביטנה התכווצה מהאדים הרותחים. ייתכן שרגשי האשם בגלל הקנאה, השכיחו ממני את יתר הזיכרונות הקשורים לשק השינה. אני לא יודע אם הוא הפך לשלי בסוף, או שמישהו אחר ישן בו.

אני לא זוכר.

לחם

זיפי קיכלר

לחם שחור פשוט - רק אותו אני אוהבת. קונה בסופר השכונתי ופורסת על יד הקופות.

לחם = לידה, חיים, מות.

כל פעם כאשר אני מחזיקה לחם שלם ביד, עוד לפני הפריסה, אני מזרקת לזיכרונות של אמא ואבא בשואה. אני מרגישה שאני בזמן ההוא, רצה רצה רצה... להביא להם לחם.

אני זוכרת שאמא שלי תמיד סיפרה איך דוד שאייע קיכלר, שורד השואה, בן דוד של אבא שלי, הביא לה את הלחם השלם הראשון, במחנה העקורים ברגן-בלזן.

ובעודי בסופר, על יד המכונה הפורסת - אני אוספת את "הנשיקות" שאנשים לפני לא לקחו.

אפילו אוספת מהריצפה... וממש לא איכפת לי שרואים וגם לא מגיבה אם מישהו מעיר לי.

זר לא יבין זאת.

בבית, כמובן, לא זורקים לחם. להיפך - אני מאד מאד מאד אוהבת לחם יבש, רגע לפני שמעלה עובש. מורחת המון חמאה, טובלת בצהוב של ביצה עין ואוכלת בסיפוק מרומם. הארוחה הכי מופלאה וטובה שלי.

אוספת את כל "הנשיקות" של השבוע וחוגגת.

בתשבצים כתוב "מאכל בסיסי". ברעד אני כותבת: לחם.

הקהילה היהודית בבוכניה Bochnia - עיר הולדתי

זאב פישלר

נולדתי ב-18 בפברואר 1926 בעיר בוכניה שבפולין, השוכנת במרחק כ-35 ק"מ מדרום-מזרח לעיר המחוז קרקוב.

לפי ידיעות קדומות ביותר, התיישבו היהודים בבוכניה עם גילוי מכרות המלח. אפשר שהיו ביניהם גם חוכרים שחכרו את הזכות לשיווק המלח. עם התפתחות הקהילה, גדל מספר היהודים האמידים שעסקו במסחר, בחכירת זכויות למכרות-מלח ובשיווקו. פעילות זו נתקלה בהתנגדותם של בני העיר הנוצריים, שנקטו אמצעים שונים ולעתים חריפים. ההתנגדויות החוזרות ונשנות גרמו לכך שב-1445 הועלו על מוקד כמה יהודים שהתגוררו בבוכניה.

הידיעות הראשונות על ישוב יהודי מאורגן בבוכניה הן מ-1555. בוכניה היהודית הייתה אחת מ-61 קהילות ישראל בפולין, שבאותה שנה העניק בהן המלך זיגמונט פרווילגיה ליהודים. פרווילגיה זו שיחררה אותם משיפוט בבתי-הדין העירוניים והכפיפה אותם למרותו של בית-הדין של המחוז, ה-וויוודה Wojewoda בלבד ואילו בענייני משפט שכינם לבין עצמם הם נדונו בבית-דין של הקהילה. כמו כן הותר ליהודים למכור חלקי בשר בהמות, חוץ מאלה האסורים על פי דיני הכשרות.

ב-1602 העלילו הנוצרים על היהודים שחיללו את "הלחם הקדוש". מועצת העיר החליטה לגרשם ואמנם ב-1605 גורשו יהודי בוכניה ורובם התיישבו בווישניץ-נובי. עד 1867 הייתה בוכניה עיר סגורה למעשה בפני היהודים. במחצית השנייה של המאה ה-19 הגיע מספר יהודי בוכניה ל-972 נפש. בין השנים 1880-1910 גדלה האוכלוסייה היהודית בכ-25%. עם התייצבות הקהילה והתארגנותה במאה ה-19, החלו לכהן בה רבנים, שאחד הראשונים בהם היה הרב מאער ב"ר יוסף הלברשטאם. אחרי מלחמת העולם הראשונה נשאר מספר היהודים בבוכניה יציב.

ב-1926 נוסד בה "בנק יהודי שיתופי לאשראיי". ההסתדרות הציונית פעלה למעשה בלא הפסק עד מלחמת העולם השנייה. היא הקימה מסדות תרבות שונים, ובין השאר מועדונים חברתיים לנוער מתבגר, שבהם בלטו קן "עקיבא" ו"הנוער הציוני".

ב-1932 נוסדה קבוצה ציונית כללית של "בני ציון". כן ידוע על קיום קן "גורדוניה" וסניף של "אגודת ישראל".

ב-1930 התנפלו פורעים בכפר קרוב לבוכניה על יהודי בעל חנות ופצעוהו קשה. מאז הופיעו בבוכניה כרזות אנטי-יהודיות, במיוחד בימי השוק, וסיסמתן "הכה את היהודי".

ב-1936 פוזרו בכל העיר כרזות אנטישמיות שקראו להחרים חנויות של סוחרים יהודים, במיוחד בימי החגים הנוצריים. לאחר שהגרמנים תקפו את פולין ב-1.9.1939 התחילו לחטוף יהודים לעבודות כפייה. בסתיו 1939 הוקם בבוכניה הייזדנראט" ובראשו הועמד שמחה וייס. הייזדנראט" סיפק מכסות אנשים לעבודות כפיה, ואת כל הדרישות אשר דרשו הגרמנים כולל כסף וזהב.

ב-1941 הוקם גטו בבוכניה. ב-16.3.1942 סגרו את הגטו בגדר-עץ בגובה של כ-2 מטר, שהקיפה את הגטו ובו הרחובות קרשבסקי, קובלסקה, ניאצלה, סולנה-גורה וליאונרדה.

ב-25.8.1942 הייתה אקציה. אנשי הגטו הוכנסו לרכבת משא. לאחר זמן מה נודע לנו, שכל 2500 יהודי בוכניה ניספו בכלי. יהיה זכרם ברוך.

השכן מברגן-בלזן

צלה היא עיר ציורית יפהפיה

מאלבום התמונות של הטבע

תושבי סוגדים ליפי

פסגוד אותלו לדסדמונה

אני זוכר אותם

פעם היינו שוכנים

באותה תקופה גרתי בברגן-בלזן

למרות הקרבה לא יצא לנו להפגש

ראיתי אותם מבעד לגדר תיל דוקרני

נהלתי אז קרב מגע עם הקר

והם, מכורבלים במעילי פרוות

לוי ילדים קטנים לבית הספר.

בעונת ההפשחה

על פי רב בימי ראשון, ימי הקרנבל

תושבים שטופי בירה

רקדו ברחובות,

אצלנו התקיים אז טקס רב רשם

טקס תלית ילד קטן

שגנב סלק בהמות

להפיג את הרעב

הסלק היה מיעד לכלבי שמירה

ששמרו עלינו מפני זאבים רעבים

משוטטים בלילות.

לימים הדסנתי לצלה

טיילתי ברחובותיה

נפגשתי עם מכרים ותיקים

ושאלתי אותם אם הם זוכרים אותי

השכן מברגן-בלזן

"ברגן-בלזן? שאלו

"איפה המקום הזה?"

יעקב ברזילי

מנקודת מבט אישית

שנים גדלתי על הסיפור של אבי, זלמן גיטלר, על אודות "תחרות החיבורים" ששלח אליה את מיטב הגיגיו שהשתרעו על פני עמודים רבים, אך יותר מן הנדרש בהוראות. יום פרסום התוצאות וחלוקת הפרסים, היום המיוחל, נקבע לאחד בספטמבר 1939, יום פרוץ מלחמת העולם השנייה. תחושת ההחמצה הזו ליוותה אותי לאורך שנים רבות.

עם הזמן, הוסט הנושא לקרן זווית, אך לחלוטין נשאר על המרקע.

בשנת 2001 החילתי את לימודי התואר השני באוניברסיטה העברית בהר הצופים, ירושלים.

באותה שנה נשלחתי מטעם "מכון פרס לשלום" לסמינר באוניברסיטת בֶּאָרְטוֹן בדרום איטליה. יד המקרה הפגישה אותי בֶּאָרְטוֹן עם פרופי דליה עופר, שהגיעה לסמינר כמרצה-אורחת. התרשמתי ממנה באופן אישי ומקצועי ועם שובי, ביקשתי לערוך שינויים בתכנית הלימודים, ולשבץ בה את הסמינר שהעבירה: "זיכרון היסטוריה וחינוך: ישראל בעשור הראשון".

בשנת 2002, שנת הלימודים השנייה, כבר היה לי מובן כי אני הולכת לסמינר של פרופי עופר, מה גם שהנושא היה מעניין: "היחיד והציבור בגטאות מזרח-אירופה בתקופת השואה". גם חשבתי על נושא לעבודה - אדם צירניאקוב - דמותו של מנהיג יהודי בגטו ורשה.

בדצמבר 2002, כהקדמה לתקופת הגטאות, ביקשה פרופי עופר להציג לפנינו את התקופה שקדמה לה, אורחות חייהם של יהודי פולין בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. בעניין זה סיפרה לנו על תחרות האוטוביוגרפיות שערך לצעירים היהודים בפולין מכון יוויא - "המכון המדעי היהודי" בוילנה - ביוזמת מנהלו ד"ר מקס ויינרייך.

ברקע הדברים עולים בי צלילים מוכרים מן העבר: תחרות, חיבורים, צעירים יהודים... אולם לא השם יוויא - ודאי לא מקס ויינרייך - דיברו אלי, שכן, כילדה, שמות לא מוכרים - לא נקלטו, לא נטמעו ונשכחו. נותר רק הסיפור הכללי.

מיד בתום השיעור ניגשתי אליה ואמרתי שמשוהו כאן נשמע לי מוכר, אולם, אינני יודעת לאן שלח אבי את חיבורו, לוילנה או אולי לתחרות חיבורים מקומית כלשהי. אבדוק ואשוב עם תשובה בשיעור הבא.

עם שובי הביתה התקשרתי מיד לאבי וסיפרתי לו על כך. "ליוויא בוילנה", הייתה התשובה.

החסרתי פעימה.

נרגשת להחריד חזרתי עם התשובה לפרופי עופר, שמיד הבטיחה את עזרתה. היא הפנתה אותי לגבי רחל וייזנר מניו-הייבן בארה"ב, העוסקת בכך, ונמצאת במקרה בארץ יחד עם בעלה, מרצה-אורח למשפטים באוניברסיטת תל-אביב.

התקשרתי לגבי וייזנר ומסרתי לה פרטים. התשובה הייתה: "it rings a bell", אבל לא בהכרח, שכן שרדו פחות ממחצית האוטוביוגרפיות שנשלחו (302 מתוך 627 בכל שלוש התחרויות), כך שהסיכויים הם חצי-חצי, אבל בהחלט מוכנה לבדוק, כשתשוב לביתה בארה"ב.

כעבור שבוע טלפון. הגבי רחל וייזנר על הקו. "האם אביך היה האמצעי מבין חמישה אחים?" התשובה חיובית. "האם היה בתנועת נוער 'גורדוניה'?" התשובה חיובית, חנוקה מהתרגשות. "האם כינה עצמו 'בעל מחשבות'?" לא ידעתי, אבל בהחלט התאים לו. "האם כתב היד מוארך וחד, ברור וקריא מאוד?" התשובה חיובית.

"I hold it on my hands". היה המשפט הבא מעבר לקו.

אוטוביוגרפיה 3544

יותר מכך איני זוכרת בבירור, למעט העובדה כי הבטיחה לשלוח אלי את האוטוביוגרפיה.

עברו כמה ימים. בדואר מגיעה מעטפה לבנה גדולה. השולחת: רחל וייזנר, ארה"ב. פתחתי לאט ובהתרגשות רבה.

זהו זה!!!

האותיות קפצו מול עיניי. לא יכולה להיות כל טעות. כתב היד לא נשתנה, ולו במילימטר אחד. אותה היציבות, אותו חידוד של אותיות. הכתיבה בגיל 20 זהה לחלוטין לכתיבה בגיל 80. כתב היד שכל כך מוכר, אהוב ונהיר לי לאורך כל חיי.

מייד שלושה טלפונים:

האחד - לגבי וייזנר, תודה מקרב לב.

השני - לאבי: "אני חושבת שמדובר באוטוביוגרפיה שלך... לא בטוחה... תבדוק... אולי..."

השלישי - לפרופי עופר. לא היו מילים בפי הוודות לה:

"אני בדרך להביאה אל אביי."

"בזהירות", הייתה התשובה מעבר לקו.

כשפתח את המעטפה והביט בה ארוכות, דמעו עיניי. "אין לי צל של ספק שזהו זה" - הפתיח הפילוסופי היה פחות מוכר ברגע הראשון - שישים ושלוש שנים שחלפו מאז, הן לא דבר של מה בכך, אבל בהדרגה, הכול צף ועלה מחדש, כל האירועים, הכל קיבל חיות וממשות כאילו היה זה אתמול.

מרגע זה, גם נושא הרפראט שלי שונה לאין ערוך.

מכון ייו"א - "המכון המדעי היהודי" בוילנה

מכון ייו"א, שאסף את האוטוביוגרפיות במטרה להבין את הדור של היהודים הצעירים ואת מאבקם, נוסד בוילנה ב-1925, כמכון ללימודי יהדות מזרח-אירופה. לשם כך ריכז היסטוריונים, לינגוויסטים, פסיכולוגים, כלכלנים, פולקלוריסטים וסוציולוגים. בתוך כמה שנים, ייסד גם מחלקה מיוחדת ללימודי הנוער - שידועה בידיש כ"יונגפוי" - בניהולו של ראש המחקר בייו"א, הלינגוויסט ד"ר מקס וינרייך, שהגה ואירגן את התחרויות האוטוביוגרפיות כפרויקט המרכזי שלו.

תחרויות האוטוביוגרפיות של ייו"א

יותר משש מאות אוטוביוגרפיות, כתובות בידי צעירים מתבגרים בעשור שלפני השואה, פורסות יריעה רחבה על החיים היהודיים במזרח-אירופה במשך השנים שבין שתי מלחמות העולם. מסמכים ייחודיים אלו, שהיו בעבר נחלתם הבלעדית של חוקרי ייו"א, נאספו בדרך מאוד לא שגרתית: באמצעות 3 תחרויות שערך המכון בשנים 1932, 1934, ו-1939 "על האוטוביוגרפיה המעולה של צעיר יהודי". מלומדי ייו"א הזמינו צעירים יהודים בני 16-22 לכתוב את תולדות החיים שלהם ולשלחם למשרד הראשי של ייו"א בוילנה.

"נקבעו עשרים פרסים על האוטוביוגרפיות הטובות ביותר: הפרס הראשון 150 זהובים [זלוטין], הפרס השני 100 זהובים, הפרס השלישי 60 זהובים.... והפרס השביעי עד העשרים: כרך אחד של כתבי הייו"א כ"א".

הצעירים היו יכולים לזכות בפרסים כספיים, ובתמורה, הם סיפקו לייו"א מידע יקר ערך על ניסיונותיהם, על מחשבותיהם ועל רגשותיהם, שסייע לחוקרים להכיר במלואם את החיים של הצעירים היהודיים באותה תקופה.

היום, יותר מחצי מאה אחרי שנכתבו 302 האוטוביוגרפיות ששרדו מתוך 627 שנשלחו לשלוש התחרויות, הן מאפשרות לנו הצצה פנימה לתוך החיים היהודיים במזרח-אירופה, בתקופה שבין המלחמות - חומר שאינו דומה לשום מקור אחר. יוזמת המחקר, המניע ומקור ההשראה לכתיבתן, והרגע ההיסטורי שבו נכתבו, מספקים חומר עשיר להבנת מתבגרים בכלל ומתבגרים הגדלים בתנאים מיוחדים, מבחינה כלכלית, פוליטית ותרבותית, כפי שהציבה הגולה למיעוט היהודי, בפרט.

כשהיה דור ההורים [של אותם כותבים] צעיר, לא הייתה רפובליקה פולנית שניתן להתייחס אליה כאזרחים, לא היה חינוך ממלכתי חובה, הייתה תעשייה מועטה, הייתה פחות נייודות פוליטית, לא שררה תקופת שפל כלל-עולמית, ולא הייתה אורתודוקסיה יהודית מאורגנת.

אבל ילדיהם [הכותבים] נאלצו להיאבק גם עם שינויים פתאומיים חדשניים, וגם עם כל הפגיעות של גיל ההתבגרות. לצעירים אלו, החריגה שהם התנסו בה הייתה בעלת השלכות חיוביות ושיליות, מלאה בכל מיני סכנות לא ידועות ושאירות שלא היו כדוגמתן.

ההחלטה של ייו"א ללמוד על צעירים יהודיים בשנות ה-30 ולעשות זאת על ידי עידודם להיכנס לתחרות אוטוביוגרפיות, הייתה לא רגילה בכמה מובנים.

ככלות הכל, המחברים לא היו כותבים מקצועיים, לא דמויות מפורסמות, והם היו צעירים מדי מכדי שיהיו להם הישגים ראויים לציון. הם היו אנשים רגילים, שדיברו בלשונם שלהם על חיי היום-יום שלהם ברגע היסטורי גורלי. ההיסטוריות הפרטיות שלהם עוצבו על ידי חוויות ההתבגרות.

תחרות האוטוביוגרפיות - הנחיות לכותבים

המתמודדים יכלו לבחור את הנושא שרצו לכתוב עליו, אבל ההנחיות כיוונו לנושאים האלה:

"הצעיר ומשפחתו. יחסים הדדיים בין בני המשפחה. ימי המלחמה. מורים ובתי-ספר והשפעתם. חברים, חברות, הסתדרויות נוער, חיי מפלגה והשפעתם. כיצד הגיע למקצוע שלו, או כיצד חושב להגיע. איזה מאורע בחייו השאיר עליו רושם עמוק ביותר".

המשתתפים היו יכולים לכתוב בכל שפה.

מועד אחרון למשלוח בתחרות השלישית היה 1.5.1939, ופרסום התוצאות וחלוקת הפרסים נקבעו לתאריך 1.9.1939...

האוטוביוגרפיות כתבנית נוף חיי הנוער היהודי בפולין

הרבה אוטוביוגרפיות מתארות מציאות כלכלית מאוד עגומה; צעירים שפתאום היו צריכים לפרנס עצמם בעולם, העוני של יהדות פולין וכי - מציאות שאינה מתוארת במסמכים שנכתבו אחרי מלחמת העולם השנייה. יותר מזה, המציאות סותרת את מה שכתבו על אודות יהדות פולין אחרי המלחמה, בשעה שכבר עשו רומנטיזציה של העבר.

מקצת האוטוביוגרפיות מספרות גם על הזנחת ילדים ואפילו על התעללות - מה שבעצם מציב אתגר לגבי הסטריאוטיפ על ערכי סיפורי המשפחה היהודית החמה, כפי שעולה מתוך סיפורים שנכתבו אחרי המלחמה, כי אז עשו אידיאליזציה של המשפחה היהודית.

חגית רייטר-גיטלר

עוד הפתעה באוטוביוגרפיות, בייחוד לנוכח השואה: הן מדברות מעט מאוד על אנטישמיות בחיי היום-יום; מעט מאוד נכתב באוטוביוגרפיות על עליית הנאצים והשלכותיה האפשריות בפולין, נכון לגבי תחרות האוטוביוגרפיות בשנת 1939.

אחד המימצאים המפתיעים הוא שהם לא נתנו דעתם על מה שיקרה בעתיד, כי מי שקורא, יודע שבתוך זמן קצר לאחר כתיבת האוטוביוגרפיות הם יירצחו. ומי שיהיה בר-מזל וישרוד - יהיה עד-ראייה לרציחתם של בני משפחתו, קרוביו וחבריו.

אפילו הציניים ביותר לא חשבו שזה מה שעתידי לקרות.

הדבר הבולט ביותר באוטוביוגרפיות האלה זו התקווה שהייתה להם לגבי העתיד, שיהיה יותר טוב - איש לא העלה בדעתו שהולך להיות יותר גרוע.

ייוויא התעניין במיוחד באוטוביוגרפיות של צעירים אלה ובמידע שהיו יכולים לתת למדענים כדי לעשות מחקר על העכשווי ובייחוד על מה שחשוב בכעיות החברה.

היום אנחנו קוראים את האוטוביוגרפיות הללו בעין שונה, מנסים להתעלם מיצירות אלו כיצירות ספרותיות ורואים בהן עדויות היסטוריות שמעניין ללמוד מהן. לכן חשוב להבין גם את החומר הספרותי שהשפיע על הכותבים הצעירים כשכתבו את האוטוביוגרפיות שלהם, כי האוטוביוגרפיות הן מוצר של מה שקראו ולמדו.

מרכז חייהם של דור הצעירים ביהדות מזרח-אירופה סבב סביב הקריאה, כפי שאפשר להבין מן האוטוביוגרפיות, והוא מחוזק על ידי סטטיסטיקות שאסף הסוציולוג משה קליגסברג. באוטוביוגרפיות אפשר להבין שפעולת הקריאה הייתה מאוד חשובה להם. הדור הזה ייחס לקריאה חשיבות רבה ושאב מכך ביטחון.

ברור מן האוטוביוגרפיות כי מה שגרם להתעניינות הצעירים בתנועות הנוער לא היה כל כך האידיאולוגיה אלא התשוקה לתרבות וספרות. ספריות תנועות הנוער סיפקו את הספרים, והן גם היו מקומות שבהם יכלו להתרועע עם אנשים אחרים ולדון על קריאתם.

האוטוביוגרפיות מראות את הפער שבין השאיפות התרבותיות ותפיסתם שלהם את עצמם כמשכילים ותרבותיים, לעומת מצבם בפועל - השפלתם כמיעוט.

הם השתמשו באוטוביוגרפיות כדי לשחרר תסכולים ולמחות על אי-האיזון בין הספרות שקראו לבין חייהם בפועל.

הריסת מכון ייוויא בוויילנה והעברתו לניו-יורק

ביום שתוצאות התחרות השלישית היו אמורות להתפרסם בו - 1.9.1939 - פלשה גרמניה לפולין.

במהלך המלחמה נהרס מכון ייוויא בוויילנה בידי הצבא הגרמני, שקודם לכן החריס את מרבית המסמכים - חלק ניכר מן הספרייה והארכיב, ובכלל זה אוסף האוטוביוגרפיות, והעבירם לגרמניה.

חלק מן הנכסים החשובים של המוסד הוחבא בידי העובדים או הוברח תוך כדי סיכון עצמי גדול.

אחרי המלחמה נמצאו חלק מן החומרים של ייוויא בפרנקפורט בגרמניה, ובעזרת משרד החוץ וצבא ארה"ב הם הועברו ב-1947 למכון ייוויא בניו-יורק. בין החומרים נמצאו 302 מתוך 627 האוטוביוגרפיות ששלחו הצעירים היהודיים וכן חומרים נוספים שהוחרמו בידי הגרמנים.

המסמכים שנשארו בוויילנה, נתגלו בידי הסובייטים.

במהלך המאה ה-20 נעשו המסמכים האלה חשובים מאוד עקב חורבנה של יהדות פולין. ההיסטוריה פינתה מקום נרחב לעדויות הניצולים על אודות חייהם שבין שתי המלחמות, על מגוון עשייתם, כלכלתם ותרבותם, על אחת כמה וכמה כשמדובר במסמכים אותנטיים, פרי התקופה הנדונה, שנכתבו כמעט במקביל להתרחשויות ובמתכונת "המְסִיח לִפִּי תומו".

אוטוביוגרפיה מספר 3544

תאריך התחרות: 1939. (תחרות שכללה 289 אוטוביוגרפיות, מתוכן שרדו 109).

שפת הכתיבה: יידיש

אורך האוטוביוגרפיה: 31 עמודי מחברת, כאשר נדרש מינימום של 25 עמודים.

מין הכותב: זכר

כינוי לצורך האוטוביוגרפיה: "בעל מחשבות".

מועד משלוח האוטוביוגרפיה: הכותב מוסיף דף נלווה שבו מתנצל על האיחור הקל במשלוח, ומקווה שיצורף לתחרות. הסיבה לעיכוב, כפי שנמסרה לימים לבתו חנית, היא עלותם הגבוהה-יחסית של דמי המשלוח עקב מספרם הרב של העמודים, ודרישת משלוח רשום "באחריות בתור ניירות מסחרי", ולכן הוא נאלץ לחכות להגעת המשכורת לשם המימון.

מקומו במשפחה: "האמצעי שבין חמשת אחיי בבית" - מציאות ביולוגית שתורגמה לתפיסת עולם שלמה: האמצעי מהווה גורם של פשרה.

מעמד האב: מעמד פטריאכלי מובהק, סמכותי ודומיננטי, מעורר פחד ויראת כבוד.

מעמד האם: בעלת השפעה מרובה על

האב.

מצב כלכלי: מתואר משבר פתאומי קשה עם השלכות על המשפחה. "אירע בבית דבר כמו רעם ביום בהיר, שטוף שמש. המצב במונן הכלכלי הידרדר, ואבא הסתכך בחובות. כמוצא יחיד ואחרון הוא הציע לקבל דמי מפתח מבעל הבית ולמסור לו את הדירה של שלושת החדרים עם כל השירותים. עבור דמי מפתח יכול לקבל, לדבריו, 3,000 זלוטי ולעקור לדירה קטנה יותר ומחוץ למרכז העיר..."

המרחק ממקום המגורים המוצע היה גדול, ומעולם לא דרכה כף רגלנו ברחובות החשוכים האלה: סביבה של גויים, גורן בחצר, בהמה ברפת, תרנגולים, הטלת ביצים, חלב, כלב שנבח על כל עובר אורח. סך הכל, מקום כעין כפר.

ימים מרים ומריבות ריחפו באוויר כמו צללים מעוננים בביתנו. זאת לנו פעם ראשונה שכל האחים, חמישה במספר, השתתפו בוויכוח החם הזה למרות שדעותינו לא היו קובעות כלל ועיקר, אולם עצם העניין נגע לכולנו, ואפילו ניע ראש של הילד הקטן בן ה-8 גרר תשומת לב. האבא, איש עשוי פלדה, שמעולם לא העזתי להוציא מלה בנוכחותו, משתדל עתה למצוא חן בעיני כל אחד ואחד על מנת שיעזור לו בתכנית".

מעמדות ותפיסה חברתית

בהיותו ב"השומר הלאומי" חש הכותב עליונות עקב ידיעת השפה העברית. את הסיפוק שמעמד ייחודי זה נתן לו, ציין: "לקבוצה שלנו, שכולם תלמידי בית ספר "מזרחי" ודוברי עברית, היחס היה טוב יותר. בכלל, מי שדיבר עברית, נמנה עם המיוחסים ושאר האנשים קינאו בו".

זלמן גיטלר

זלמן גיטלר

מזכור אותך ברגן-בלזן, לדיראון עולם
מזכור עת קדרו השמים
והארץ כוסתה שלדי אדם.
ערימות, ערימות בלי רחש וניע.
מזכור אותך ברגן-בלזן, לדיראון עולם
מזכור עת שרעו על הארץ גופות.
עשרות, מאות ואלפים
לכל עבר זרוקות.

מזכור אותך ברגן-בלזן, לדיראון עולם
מקום בו ידענו חיל ורעדה
חולי, רעב, עבודה מפרכת
אפיסת כוחות וחולשה...
אך לא פחות מכך, גם שביב של תקווה
אולי, אולי, אלינו -
תגיע הישועה.

מזכור אותך ברגן-בלזן, לדיראון עולם
עת חששנו מבקר עד ערב
כי גם סופנו קרב
שמא עתה, שמא מחר
בצטרף גם אנו לדועכים - המתים.

מזכור אותך ברגן-בלזן
את היום בו שמענו
כרעם ביום בהיר
שאון טנקים מתקרבים...
חשבנו שהגיע יומנו,
נחוסל כולנו בבת אחת
ונגמרו חיינו

אך לא!
קריאות הרמקולים
עד היום באזננו מהדהדות:
אתם משוחררים !!! אתם חופשיים !!!
שעת צהריים, כמעט שלוש,
השמש באופק ליטפה...
החופש הגיע בזו השעה

היה זה ב-15 באפריל 1945
במחנה ברגן-בלזן,
מחנה הכליה והתקווה,
מחנה השחרור
והיציאה לדרך חדשה.

כפר שמריהו, 29 במרץ 2008

תנועות נוער ומוביליות פוליטית

"עלי ועל עוד שלושה מחבריי ידעו מזמן שאנחנו שייכים ליהושמר הלאומיי, הרבה לפני שמישהו חלם להצטרף לתנועה כלשהי. שם לימדו אותנו צופיות, צעידה וכו'. על איחור לאסיפות ראש הקבוצה נתן לנו עונש ושולח אותנו לספור את כל השמשות בבתים רבי קומות. כל אחד קיבל בית אחר, אבל אנחנו לא ביצענו את המשימה, אלא כעבור זמן בדינו מלבנו מספר וענינו לו כמצוותו".

פעילים מתנועת הנוער "גורדוניה" בעיר מנסים לשכנעם להצטרף לתנועה. "אחרי צאתנו מבית הספר והליכתנו הביתה, ארכו לנו ודובבו אותנו בלי קץ להירשם ליגורדוניה. לא דקדקנו בציציות של אלו ואלו והצטרפנו אל התנועה החדשה.

הלכנו ליגורדוניה, שם הסבירו לנו על החיים בארץ ישראל, על הקיבוצים, החקלאות ועוד. בשעת ההפסקה ניהלנו ויכוחים סוערים שאף הגיעו למכות. לי אישית הייתה נטייה להתווכח, ולכן הדביקו לי את הכינוי 'הפוליטיקאי'.

"כאשר מוביתי להיות העורך בעיתון של 20 עמודים, שאמור היה להופיע פעם בחודש, שלחו אלי אנשים רבים את המאמרים שלהם. מקרב 80 החברים בסניף נמסרו מאמרים רבים, מעבר לקיבולת העיתון. התחילו לכתוב אנשים, שטרם ידעו לחבר משפט ראוי לשמו, בלי סגנון ובלי תוכן. נאלצתי לפסול כל אותם המאמרים הבלתי מתאימים בצירוף נימוקים לפסילה. קמה מהומה, לא רק בגלל שהמאמר לא נדפס, אלא בנוסף לכך, ראו באי-ההדפסה גם עלבון אישי. לא צריך היה לקנא ביי".

הספרים ועולם הקריאה

מגיל צעיר נתפס לעט ולספר. מרגע שכף רגלו דרכה ב"חדרי", נדמה היה לו ששם מצא את מקומו הטבעי, ורובו ככולו היה עסוק בכתיבה ובחשיבה.

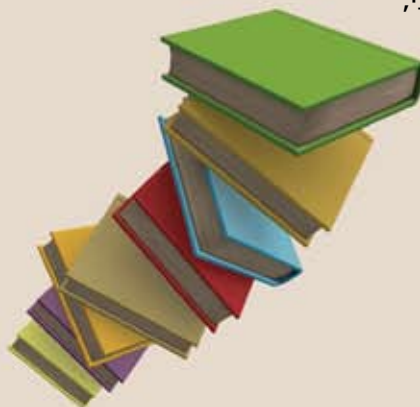
"... ולא שכחתי את הלימודים העצמיים שלי, הייתי מעין אוטודידקט ופקחתי את עיני על החיים, בהכירי את כתיבי המטריאליזם ההיסטורי, כלכלה פוליטית, אנתרופולוגיה; גם קראתי את כתיבי בורוכוב "מלחמת המעמדות והשאלה הלאומית", בבלס: "האישה והסוציאליזם" ועוד.

קריאה הייתה חלק ממני".

אחרית דבר

שלוש מאות ושתיים האוטוביוגרפיות ששרדו מתוך 627 שהוגשו לתחרות, זורות אור ולא מעט צללים על הילדות והנעורים בפולין בשנים שקדמו למלחמה. הכותבים סיפרו על קשיי החיים בשירות, בכנות ובתמימות. איש מהם לא יכול היה להעלות על דעתו, ולו בשמץ, כיצד יסתיימו חייהם הצעירים ומלאי התקוות. מכאן חשיבותן הרבה של האוטוביוגרפיות שנותרו, לא רק כמקור ראשוני לדור הצעירים בפולין, אלא ובעיקר כמצבה אנושית ייחודית לחייהם שנגדעו באיבם.

בנסיבות העולות על כל דמיון הצלחתי להגיע לאחת מהן - האוטוביוגרפיה של אבי, זלמן גיטלר, שבמזל יוצא דופן נכללה במחצית האוטוביוגרפיות ששרדו. זכיתי לקרוא ולשמוע ממקור ראשון את סיפור חייו של צעיר יהודי בפולין בין שתי מלחמות העולם.

טקס הנצחה לרחל ולרפאל אולבסקי ז"ל ב"יד ושם"

On June 24, 2013 a modest ceremony was held at Yad Vashem in Jerusalem for dedicating a commemorative plaque at the central archives of Yad Vashem, paying homage to **Rachel (Zelmanowicz) and Rafael Olewski**, survivors of Auschwitz and Bergen-Belsen.

Their children **Jochi Ritz-Olewski** and **Arie Olewski** took part in the ceremony with their families. Yad Vashem was represented by Mrs. **Dorit Novak**, CEO of Yad Vashem; **Dr. Haim Gertner**, head of archives; Mrs. **Lital Ber**, Collections Project Manager and senior employees.

Only two out of many amazing items from the collection were presented at the ceremony to the audience: a personal diary of Rafael Olewski, which accurately documented life in Bergen-Belsen since Liberation Day on April 15, 1945, and a huge photo album - one of many - that documents the activities of the Organization of Bergen-Belsen survivors in Israel.

In July 2012 the personal collection of Rachela and Rafael Olewski, documenting the DP camp in Bergen-Belsen in the British Zone in Germany and the activities of the Organization of Bergen-Belsen survivors in Israel was donated to Yad Vashem. Their collection was delivered by their children Jochi Ritz-Olewski and Arie Olewski, and it includes hundreds of rare documents and exhibits.

Raphael Olewski was born in 1914 in a small town ("Shtetle") called Osieciny-Kujawski in Poland. He managed to survive the Holocaust through the camps of Buna-Monowitz, Auschwitz and Bergen-Belsen. After liberation he was a prominent figure among the survivors of Bergen-Belsen, active in rehabilitation of the cultural and public life of Holocaust survivors in Germany. In Israel he acted intensively to commemorate the Holocaust. He was the legendary chairman of the Organization of Bergen-Belsen survivors in Israel until his death. Rafael Olewski wrote a fascinating autobiography named "The Tear" in which he documented his Shtetle in Poland, the Holocaust period, his liberation in Bergen-Belsen and later the time in the DP camp. The book was published in Hebrew in 1983 and is soon to be published in German.

Rachel Olewski (Zelmanowicz) was born in 1921 in Bedzin, Poland. During the Holocaust she was an inmate in Birkenau and played the mandolin in the women's orchestra of Birkenau-Auschwitz. After her liberation in Bergen-Belsen, alongside her husband she contributed to the rehabilitation of survivors. After her death, her autobiography was published by the name "Crying is forbidden here!" where she tells about the women's orchestra in Auschwitz. This testimony appeared in Hebrew and English and was sought by researchers of Women and Music in the Holocaust around the world.

The collection of Raphael and Rachel Olewski includes original material, featuring information about Rafael Olewski's public and historical activities, his extensive activity in the DP camp Bergen-Belsen in Germany and his astonishing activity at the Organization of Bergen-Belsen survivors in Israel.

Jochi Ritz-Olewski is Vice-Dean of Academic Studies at the Open University, and voluntarily takes part in the management of the Organization of Bergen-Belsen Survivors in Israel, thus following her father. She represents the Israeli Organization at the international Board of Holocaust Memorials in Niedersachsen, Germany. Arie Olewski, her brother, is the Manager of Special Projects of the Israeli Philatelic Service. He acts as a volunteer in the Organization's management, and supports the contacts with the city and the synagogue in Celle, Germany, near the memorial site in Bergen-Belsen.

בסוף יוני 2013 התקיים בי"ד ושם בירושלים טקס צנוע שבו נחשף שלט הנצחה בארכיון המרכזי של "יד ושם" בירושלים, לזיכרם של רחל (זלמןוביץ) ורפאל אולבסקי, ניצולי אושוויץ וברגן-בלזן.

בטקס לקחו חלק ילדיהם יוכי ריץ-אולבסקי ואריה אולבסקי עם בני משפחתם. חלקו כבוד מטעם "יד ושם" הגבי דורית נובק, מנכ"לית "יד ושם", ד"ר חיים גרטנר, ראש אגף הארכיונים, הגבי ליטל בר, מנהלת הפרוייקט "לאסוף את השברים" ועובדים בכירים.

בטקס המרגש נחשפו רק שני פריטים מדהימים מן האוסף: יומן אישי קטן של רפאל אולבסקי, שבו תעד בדייקנות את החיים במחנה העקורים ברגן-בלזן מאז יום השחרור ב-15 באפריל 1945; ואלבום תמונות ענק - אחד מתוך עשרות - שמתעד את פעילות ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן במדינת ישראל.

בחודש יולי 2012 נמסר לי"ד ושם ארכיונם האישי של רחל ורפאל אולבסקי ז"ל המתעד את מחנה העקורים ברגן-בלזן מהאזור הבריטי בגרמניה ואת פעילות ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל. את האוסף מסרו ילדיהם יוכי ריץ-אולבסקי ואריה אולבסקי, והוא כולל מאות מסמכים ומוצגים נדירים.

רפאל אולבסקי נולד בשנת 1914 בעיירה קטנטנה בשם אושנצ'יני-קיאבסקי בפולין. בתקופת השואה הצליח לשרוד במחנות בונה-מונבויץ, אושוויץ וברגן-בלזן. עם השחרור היה פעיל מרכזי בשיקום החיים הציבוריים והתרבותיים של שארית הפליטה בגרמניה, ולאחר עלייתו לארץ פעל רבות להצחת השואה. היה יושב-הראש המיתולוגי של ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל עד לפטירתו. רפאל אולבסקי כתב אוטוביוגרפיה מרתקת בשם "הדמעה" ובה הנציח את עיירתו בפולין, את תלאתיו בשואה ושחרורו ברגן-בלזן. הספר יצא לאור בעברית ב-1983 ועומד להתפרסם בקרוב בגרמנית.

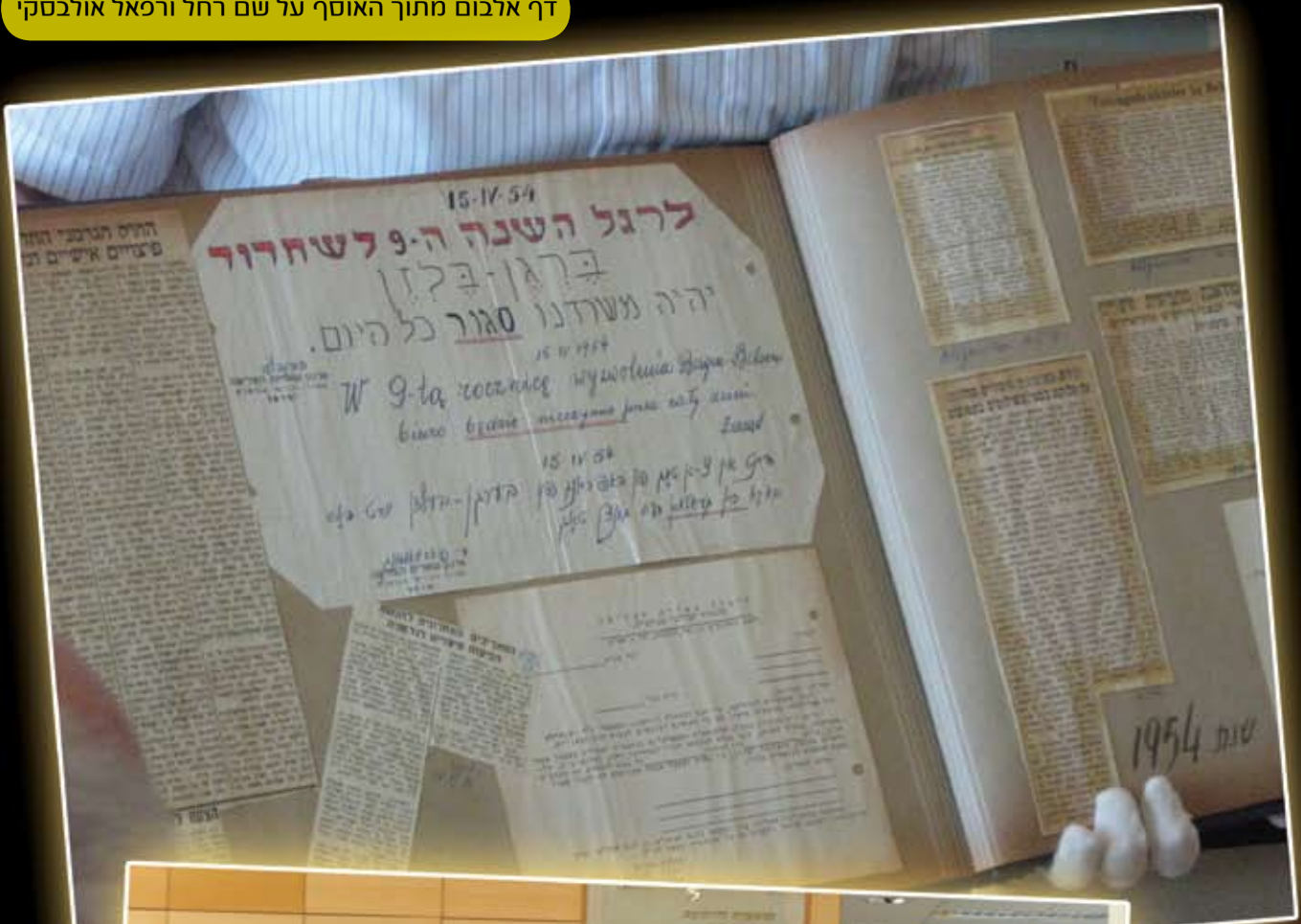
רחל אולבסקי לבית זלמןוביץ נולדה בשנת 1921 בבגדן בפולין. בתקופת השואה הייתה אסירה במחנה בירקנאו וניגנה במנדולינה בתזמורת הנשים של בירקנאו-אושוויץ. לאחר שחרורה ממחנה ברגן-בלזן פעלה לצד בעלה למען שיקום שארית הפליטה. לאחר פטירתה התפרסמה האוטוביוגרפיה שלה "אסור לבכות כאן!" אודות תזמורת הנשים באושוויץ. עדותה זו הופיעה בעברית ובאנגלית וזכתה לביקוש רב מצד חוקרות בנושא נשים ומוסיקה בתקופת השואה ברחבי העולם.

באוסף של רפאל ורחל אולבסקי חומר מקורי, ובו מידע רב על פעילותו ההיסטורית והציבורית של רפאל אולבסקי, על הפעילות הענפה במחנה העקורים ברגן-בלזן בגרמניה ועל הפעילות יוצאת הדופן של ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל.

יוכי ריץ-אולבסקי, סגן דיקן הלימודים לעניינים אדמיניסטרטיביים באוניברסיטה הפתוחה, משמשת בהתנדבות כחברת הנהלה בארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל, ובכך הולכת בעקבות אביה. היא מייצגת את הארגון כחברה בדירקטוריון בין-לאומי להנצחת השואה במדינת נידרזאקסן, גרמניה. אחיה אריה אולבסקי, מנהל פרויקטים מיוחדים בשירות הבולאי, מסייע בהתנדבות לפעילות הנהלת הארגון ותומך בקשרים עם העירייה ובית הכנסת בעיר צ'לה בגרמניה, הסמוכה לאתר הזיכרון ברגן-בלזן.

Commemoration Ceremony of Rachel and Rafael Olewski in Yad Vashem, Jerusalem

דף אלבום מתוך האוסף על שם רחל ורפאל אולבסקי

מימין לשמאל: דורית נובק, מנכ"לית "יד ושם", יוכי ריץ-אולבסקי, אריה אולבסקי וד"ר חיים גרטנר, ראש אגף הארכיונים בעת חשיפת שלט ההנצחה

להדלקת הנרות הראשונה שלאחר השחרור במסה מרשימה על פני 3 עמודים. ציור של ברל פרידלר מציג את ירשי החשמונאים בדור הנוכחי, כשהם אוחזים ברובים מכודנים, קסדות לראשם ומעליהם מתנופף דגל ענק של ישראל, המדינה שטרם קמה. פאול טרפמן כותב על עניינים אקטואליים באזור הבריטי של גרמניה. הרב ד"ר הירש הלפגוט [צבי עזריה] כותב מדרש לחנוכה. רפאל אולבסקי מדווח בהרחבה על ביקור דוד בן גוריון בברגן-בלזן. המערכת נפרדת לשלום מהרב הצבאי הבריטי מאיר לוי החוזר לבריטניה. יש מקום לפליטון בשם "אי אָם סורי". פאול טרפמן חוזר בשם-העט של "פנחס בן-אליעזר" וכותב על "הנרות הללו" עם תמונה נהדרת של ילדים רכים האוחזים בנרות ליד חנוכה בגן הילדים. ועוד ועוד,

על פני 32 עמודים מודפסים במכונת כתיבה ומשוכפלים בסטנסיל כותבים אנשי בלזן, היוצרים והעסקנים, מנהמת לבם בצירוף תמונות שמשמעותן אחת: סוף-סוף אנו חווים את החירות, ויש לנו מה לומר.

אריה אולבסקי

ברגן-בלזן, ערב חנוכה תשי"ו, נובמבר 1945

"אונדזער שטימע", דו-השבועון של ניצולי ברגן-בלזן, הופיע בגיליון מספר 5 בערב חנוכה כסלו תשי"ו 29.11.1945, שנתיים לפני כ"ט בנובמבר 1947 המפורסם...

השער החיצוני בצבע כחול הציג ציור סימלי של חנוכה ועליה שני לוחות הברית. בעמוד 1 היה שער פנימי ובו הלוגו של העיתון, קרדיטים למו"ל - הוועד היהודי המרכזי בברגן-בלזן, שמות שלושת העורכים המיתולוגיים שלו: רפאל אולבסקי, פאול טרפמן ודוד רוזנטל, וכתובת המערכת.

מתחת לכך מצאו העורכים לנכון לצטט ביידיש את הטקסט של הצהרת בלפור מ-2 בנובמבר 1917, שפורסמה 28 שנים לפני הופעת העיתון הזה.

מעבר לכל, הייתה זו הצהרת הכוונות של המערכת הציונית של העיתון, 7 חודשים מאז השחרור, ומתחת לאפס של מפקדי המשטר הצבאי הבריטי.

יוסל רוזנפוט, יו"ר הוועד היהודי המרכזי, זועק בכותרת המאמר שלו "האמנם היינו להפקר?". דוד רוזנטל התייחס